

การปรับตัวด้านสังคมและเศรษฐกิจของแรงงานและครัวเรือน

เมื่อแรงงานในครัวเรือนภาคเกษตร ได้เปลี่ยนอาชีพเดิมตามพ่อแม่เข้าไปสู่การเป็นผู้มีอาชีพขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม สภาพสังคมและเศรษฐกิจของครัวเรือนแรงงาน 10 คน ได้เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลง แรงงาน 10 คน มีสังคมใหม่ในโรงงาน ซึ่งต้องทำงานตลอดหลายชั่วโมง และเป็นเวลา 6 วัน ในขณะที่เดียวกันแรงงานทั้ง 10 คน ต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมใหม่ได้อย่างปกติสุข เช่นเดียวกับพ่อแม่ใน 10 ครัวเรือนที่ต้องปรับตัวกับสภาพเศรษฐกิจสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงจากสภาพเศรษฐกิจที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ไม่ดีนักในทัศนะของพ่อแม่และแรงงานทั้ง 10 คน เมื่อแรงงาน 10 คน มีอาชีพเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ได้เป็นผู้ทำให้สภาพเศรษฐกิจของครอบครัวค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และทำให้ชีวิตความเป็นอยู่แตกต่างไปจากเดิม ในช่วงที่ยังไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในเขตอำเภอบางปะกง อำเภอเมือง ซึ่งเป็นเขตโรงงานที่แรงงานในหมู่บ้านได้ไปทำงาน ดังนั้น สภาพทางด้านสังคมและเศรษฐกิจที่กำลังเปลี่ยนแปลง ล้วนเป็นส่วนที่ทำให้แรงงานและพ่อแม่ใน 10 ครัวเรือนต้องปรับตัวให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข ตามที่ทุกคนปรารถนาและตั้งจุดมุ่งหมายไว้

การศึกษาการปรับตัวด้านสังคมของแรงงานและครัวเรือน 10 กรณีศึกษาของหมู่บ้านปากคลองบ้านโพธิ์ จะครอบคลุมถึงด้านต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย ขนาดของครอบครัวและลักษณะของครอบครัวความผูกพันในครอบครัวกับเครือญาติ ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน การช่วยเหลืองานและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ค่านิยมในการอุปโภคและบริโภคได้แก่ การแต่งกาย การกิน การปลูกสร้างบ้านเรือน การรักษาพยาบาล การนันทนาการ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ภายในครอบครัว

4.1 การปรับตัวด้านสังคม

4.1.1 ขนาดของครอบครัวและลักษณะของครอบครัว

หมู่บ้านปากคลองบ้านโพธิ์เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก โดยดั้งเดิมมีการตั้งบ้านเรือนอยู่ตามทีนาของแต่ละคน จับกลุ่มใกล้เคียงกับญาติ ๆ ของตนเอง กระจายบ้านเรือนอยู่ตามริมคลองบ้านโพธิ์ ต่อมาเมื่อมีประชากรเพิ่มบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้น คุณยายวัย 63 ปี เล่าว่า "สมัยก่อนเมื่อยายยังเป็นสาว บ้านเรือนมีประมาณ 20 หลังคาเรือน กระจายตามเรือสวนไร่นาของแต่ละคน แต่ละครอบครัวมีลูกและเมื่อพวกเขาโตขึ้นและแต่งงาน ก็จะอยู่รวมกันในบ้านหลังเดียวกัน ไม่แยกบ้าน เพราะลูก ๆ รวมไปถึง เขย สะใภ้ จะเป็นแรงงานเพื่อทำนาให้ครอบครัวของพวกเขา ถึงแม้ว่าบางครอบครัวจะแบ่งที่นาให้ลูก ๆ ทำเอง ถ้าแต่งงานแล้ว แต่พวกลูกๆ จะยังคงรวมกับบ้านพ่อแม่อยู่ ดังนั้น ในหมู่บ้านเราจึงเป็นครอบครัวใหญ่กัน มีบ้างที่แยกเรือนแต่ก็ยังปลูกบ้านอยู่ในบริเวณเดียวกับบ้านพ่อแม่..."

ในอดีตขนาดของครอบครัวในหมู่บ้าน เป็นครอบครัวขนาดใหญ่ เพราะอยู่รวมกันในครัวเรือนหลังเดียวกันกับพ่อแม่ และตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกัน ส่วนใหญ่จะมีสมาชิกในครัวเรือนไม่ต่ำกว่า 5 คน รวมสมาชิกทั้งหมดบางครัวเรือนมีมากประมาณ 10 คน หรือโดยเฉลี่ยตั้งแต่ 6-10 คน หรือมากกว่าถึง 14 คน ในบางครัวเรือน

ในการศึกษาเฉพาะกลุ่มแรงงาน 10 ครัวเรือน ประกอบด้วยสมาชิกในครัวเรือนตั้งแต่ 2 คนถึง 9 คน ในครัวเรือนที่มีสมาชิกเพียง 2 คน (แรงงานคนที่ 5) แต่เคยมีสมาชิกในครัวเรือนถึง 12 คน ปัจจุบันลูก ๆ (10 คน) แยกย้ายครอบครัวไปอยู่ต่างจังหวัดบ้าง และตั้งบ้านอยู่ใกล้ ๆ กับบ้านพ่อแม่ด้วย แต่ไม่ได้อยู่รวมกับบ้านใหญ่ของพ่อแม่ ส่วนในครัวเรือนที่มีสมาชิก 9 คน, 8 คน, 7 คน (แรงงานคนที่ 7, คนที่ 8) ได้มาอยู่รวมกับพ่อแม่ ทั้งตนเองสามีและลูกอีก 1 คน แรงงานที่เป็นหม้ายหย่ากับสามีก็ยังคงอยู่รวมพ่อแม่ในครัวเรือนเดิม (แรงงานคนที่ 1) แรงงานคนที่ 7 ซึ่งครอบครัวเธอเป็นครอบครัวใหญ่ มีสมาชิก 9 คน มีครอบครัวรองถึง 2 ครอบครัว ที่ยังรวมอยู่ในบ้านใหญ่ เธอให้เหตุผลที่น้องสาว น้องเขย หลาน ยังอยู่กับพ่อแม่

ไม่ได้แยกบ้านว่า "...ทุกวันนี้การสร้างบ้านเพียงหนึ่งหลังไม่ต้องใหญ่มาก ต้องมีเงินจำนวนมาก เพราะต้องใช้เงินจำนวนมากนั้นสร้างบ้าน และน้องยังมีเงินเก็บไม่มาก จะสร้างบ้านไม่ได้ จึงต้องอยู่รวมกับพ่อแม่ไปก่อน บ้านเราจึงมีคนมาก เป็นครอบครัวใหญ่..." ส่วนครัวเรือนอีก 6 ครัวเรือน เป็นครอบครัวขนาดเล็ก มีสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่ 2 คน ถึง 6 คน ดังแสดงใน ตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงขนาดของครอบครัว สมาชิกในครอบครัวของแรงงานใน 10 ครัวเรือนที่เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

แรงงาน 10 คน	จำนวนสมาชิก ในครัวเรือน (คน)	ประกอบด้วย
แรงงานคนที่ 1	7	พ่อ แม่ หลานชาย 2 คน/แรงงานและลูกชาย
แรงงานคนที่ 2	4	พ่อ แม่ พี่ชาย แรงงาน
แรงงานคนที่ 3	3	พ่อ แม่ แรงงาน
แรงงานคนที่ 4	5	พ่อ แม่ หลาน(ลูกพี่สาว) 1 คน หลาน (ลูกพี่ชาย) 1 คน แรงงาน
แรงงานคนที่ 5	2	แม่ แรงงาน
แรงงานคนที่ 6	6	พ่อ แม่ น้องชาย น้องสาว/แรงงาน และลูก 2 คน
แรงงานคนที่ 7	9	พ่อ แม่/น้องสาวและสามี ลูก 2 คน/แรงงาน/ น้องสาว และน้องชาย
แรงงานคนที่ 8	8	พ่อ แม่/พี่ชาย ภรรยา และลูก 1 คน/แรงงาน สามี และลูก 1 คน
แรงงานคนที่ 9	4	พ่อ แม่ แรงงาน น้องสาว
แรงงานคนที่ 10	6	ย่า พ่อ แม่ น้องชาย 2 คน แรงงาน

ลักษณะของครอบครัว

ดั้งเดิมในหมู่บ้านมีจำนวนครัวเรือนไม่มาก ลักษณะของครอบครัวในหมู่บ้านเป็นลักษณะของครอบครัวขยาย (Extended family) เนื่องจากสังคมหมู่บ้านเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีรูปแบบของครอบครัวขยายซึ่งยังต้องการแรงงาน (ที่ไม่ต้องจ้าง) จากบรรดาสมาชิกในครัวเรือนมาช่วยกันร่วมทำอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้น สมาชิกในครัวเรือนทั้งที่แต่งงานและยังเป็นโสดจะอยู่รวมกับพ่อแม่ไม่ได้แยกออกเรือนไปสร้างบ้านใหม่ มีบางคนสร้างบ้านใหม่ แต่ยังคงอยู่ในบริเวณเดียวกับพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อเป็นแรงงานในครัวเรือน ในขณะที่เด็ก ๆ ก็ยังคงพึ่งพาพ่อแม่ทั้งการช่วยเหลือยามจำเป็น เช่น เงินขาดมือ เจ็บไข้ได้ป่วย ให้พ่อแม่ช่วยดูแลหลาน

ปัจจุบันครัวเรือนในหมู่บ้านเป็นครอบครัวขยายที่กำลังจะกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว โดยครัวเรือนลูกที่แต่งงานจะเริ่มแยกครอบครัวออกจากพ่อแม่ แต่ยังคงปลูกบ้านเรือนอยู่ในบริเวณเดียวกับพ่อแม่ แต่ครอบครัวลูก ๆ และของพ่อแม่ ในบางครอบครัวจะแยกกันทางด้านเศรษฐกิจ แต่ยังคงพึ่งพาอาศัยครอบครัวใหญ่ (ครอบครัวหลัก) ของพ่อแม่ทางด้านสังคมอยู่ เช่น การให้พ่อแม่ช่วยเหลือยามฉุกเฉิน เจ็บไข้ได้ป่วย การช่วยเหลือพึ่งพากัน

รุ่นพ่อแม่ในปัจจุบันบางครอบครัวไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เนื่องจากที่ดินหลุดจางออกไป เป็นของนายทุนเจ้าของที่ดิน นายทุนพ่อค้าในหมู่บ้าน และอำเภอบ้านโพธิ์ คนรุ่นหลังไม่มีมรดกที่นาทำนา จึงเปลี่ยนสภาพตนเองมาเป็นพวกขายแรงงาน, เป็นคนเช่าที่ดินของตนเองทำนาบ้าง คนรุ่นหลังที่มีการศึกษามากขึ้นก็เปลี่ยนอาชีพไป ทำให้สมาชิกของครอบครัวขยายต้องแยกย้ายกันไปทำมาหากินที่อื่น ความสัมพันธ์ไม่แน่นแฟ้นเหมือนเช่นในอดีตรุ่นปู่ตาชาย ค่านิยมความร่วมมือก็ลดลงด้วย เปลี่ยนไปเป็นครอบครัวเดี่ยวตามความจำเป็นเท่านั้น และกำลังจะเปลี่ยนรูปแบบเป็น ครอบครัวเดี่ยวของยุคอุตสาหกรรม (Nuclear Family) ในที่สุด (นิพนวรรณวรรณศิริ, ม.ป.ป. หน้า 166) ดังเช่นครัวเรือนของแรงงาน 10 คนที่เข้าไปทำงานในโรงงานซึ่งมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายที่เริ่มกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว 8 ครอบครัว และยังคงมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายดั้งเดิม 2 ครอบครัว

ลักษณะของครอบครัวเดี่ยว 8 ครอบครัวคือ แรงงานคนที่ 1, คนที่ 2, คนที่ 3, คนที่ 4, คนที่ 5, คนที่ 6, คนที่ 9 และคนที่ 10 ครอบครัวชายที่กำลังกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวเหล่านี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกัน พบว่า สมาชิกใน 8 ครัวเรือนมีตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ลูก และมี ปู่ ย่า ตา ยาย และหลาน ๆ รวมอยู่ในครอบครัวเดียวกัน จำนวนสมาชิกโดยเฉลี่ยตั้งแต่ 2 คน ถึง 7 คน ครอบครัวเหล่านี้แต่งงาน และแยกออกมาตั้งบ้านใหม่เป็นครอบครัวใหม่ บางครัวเรือนตั้งบ้านในที่ดินที่พ่อแม่แบ่งเป็นมรดกให้ บางครอบครัวไม่มีที่ดินมรดกแต่ยังสร้างบ้านในที่ดินที่เช่าอยู่ พวกเขาแยกตัวออกมาจากครอบครัวพ่อแม่ ในทางเศรษฐกิจแยกกัน แต่ในการพึ่งพาอาศัยกันในด้านสังคมยังมีอยู่

ลักษณะของครอบครัวชายตั้งเดิม 2 ครอบครัว คือ แรงงานคนที่ 7 และคนที่ 8 ที่ยังคงมีสมาชิกในครอบครัวที่แต่งงานแล้ว แต่ไม่แยกครอบครัว ยังคงอยู่รวมในครอบครัวใหญ่ของพ่อแม่ การอยู่รวมกันจะสัมพันธ์กันทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม ในทางเศรษฐกิจครัวเรือนแบบชายมีลักษณะเป็นกางลี้ คือ ทุกคนในครัวเรือนมีรายได้จะเอามาเก็บรวมไว้ที่พ่อแม่ และจะขอเงินพ่อแม่ถ้าต้องการจะใช้จ่ายส่วนตัว ในครัวเรือน 2 ครัวเรือนนี้ ครัวเรือนแรกแรงงานคนที่ 7 มีสมาชิกทั้งหมด 9 คน ลูกสาวแต่งงาน และสามี มารวมอาศัยอยู่ในบ้านพ่อแม่ รวมทั้งลูก 2 คน ด้วย รายได้ของลูกสาวคนนั้นและของสามี จะต้องนำมาแบ่งให้พ่อแม่เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายค่าอาหาร ค่าอื่น ๆ ภายในครอบครัว ความสัมพันธ์ทางสังคมพ่อแม่จะช่วยดูแลเลี้ยงหลาน เพราะพ่อแม่ของหลานต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ในครัวเรือนของแรงงานคนที่ 8 ลูกชายและลูกสาว แต่งงานแล้วนำภรรยาและสามีเข้ามาอยู่รวมกับครอบครัวหลักของพ่อแม่ รายได้ทั้งลูก ๆ ออกไป ทำงานโรงงาน ส่วนหนึ่งจะแบ่งให้พ่อแม่ และการใช้จ่ายต่าง ๆ ที่พ่อแม่ต้องใช้จ่าย ทั้งการซื้อ นมผงให้หลาน ค่าไฟฟ้า ค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายอื่นๆ รวมไปถึงการเอาแรงกับงานบุญประเพณีต่าง ๆ ที่เพื่อนบ้านได้ส่งการ์ดเชิญพวกเขา มา ซึ่งต้องมีเงินเพื่อใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วย ซึ่งลูก ๆ ต้องเอา เงินรายได้มาให้พ่อแม่มากกว่าที่จะเก็บไว้ใช้ส่วนตัว

ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวเดี่ยว กับครอบครัวหลักของพ่อแม่มีไม่มี พวกเขาจะพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ถ้าหากมีความจำเป็นต้องใช้เงิน ขาดแคลนเงินจึงต้องไปกู้ยืม เงินจากนายทุนเท่านั้น ส่วนครอบครัวชายความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจยังมีต่อกันอย่าง

เหนียวแน่น ระหว่างครอบครัวลูก กับครอบครัวพ่อแม่ เนื่องจากการอยู่ร่วมในครัวเรือนเดียวกัน
กันอยู่ร่วมกัน

ส่วนความสัมพันธ์ทางด้านสังคมของครอบครัวชาย และครอบครัวเดี่ยว ยังคงมี
ความสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยกันอยู่มาก และยังคงเหมือนว่าการพึ่งพาในส่วนของกาให้พ่อแม่ช่วยเหลือ
หลานขอความช่วยเหลือในยามเจ็บไข้ได้ป่วย การช่วยเหลือในงานบุญประเพณีต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้
ยังคงผูกพันครอบครัวหลักคือครอบครัวใหญ่ของพ่อแม่ กับครอบครัวเดี่ยวของลูก หรือทั้งครอบครัว
ชายยเช่นกัน ครอบครัวเดี่ยวที่มีลูกเล็ก ๆ จะนำลูกกลับไปให้พ่อแม่ช่วยดูแลเลี้ยงดู ไปส่งลูกให้
แม่พ่อดูแลช่วงตลอดวันที่พ่อแม่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน และพ่อแม่จะกลับมารับลูกในตอนเย็น
หรือบางครั้งครอบครัวเดี่ยวจะให้พ่อแม่เลี้ยงลูกให้จนกระทั่งเด็กอายุประมาณ 3-4 ปี จึงจะมารับไป
อยู่ด้วยในครอบครัวชาย ปู่ย่าตายายจะมีความผูกพันกับหลานมากกว่าพ่อแม่เด็ก เนื่องจากตลอด
เวลาในแต่ละวัน ปู่ย่าตายายจะเป็นผู้ดูแลหลาน ดังนั้นเด็ก ๆ ในหมู่บ้านจะมีความสนิทสนมกับ
ปู่ย่าตายายมากกว่าพ่อแม่ของเขา

4.1.2 ความผูกพันในครอบครัวกับเครือญาติ

ความผูกพันระหว่างลูกคือ แรงงานที่เข้าไปทำงานในโรงงานกับพ่อแม่ กำลัง
เปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่พบจากการศึกษาคือ บทบาทของพ่อแม่ต่อลูก และบทบาทของลูกต่อพ่อแม่ที่เริ่ม
เปลี่ยนแปลงไป ในอดีตสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมในชนบท สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่
อบรมบ่มนิสัยของสมาชิกในครอบครัว พ่อแม่คือบุคคลที่มีความสำคัญต่อชีวิตลูก ๆ ทุกคน ทั้งการให้
ชีวิตเกิดมาและการสร้างชีวิตให้มีความดี ทั้งการเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี ให้อยู่ในสังคม
ได้อย่างปกติสุข ดังนั้นเมื่อเติบโตใหญ่ลูกจึงมีหน้าที่ ๆ จะต้องปรนนิบัติรับใช้ตอบแทนพระคุณพ่อแม่
สตรีสาวในชนบทเป็นแม่บ้าน แม่ศรีเรือน หุงหาอาหาร ทำสะอาด ทำงานบ้านทุกอย่างเป็นการรับใช้
พ่อแม่ แต่ในปัจจุบันภาพเหล่านี้แทบจะไม่มีเหลือให้เห็นแล้วในหมู่บ้าน ลูก ๆ ที่เป็นหญิงเมื่อจบ
การศึกษามาศึกษาในระดับที่รอวันที่จะได้ทำบัตรประชาชนเพื่อรับไปสมัครงานในโรงงาน เวลาตลอด 6 วัน
จึงหมดไปกับการทำงานในโรงงาน เวลาที่เป็นส่วนตัวเพื่อช่วยเหลือทำงานบ้าน หรือปรนนิบัติ
พ่อแม่แทบจะไม่มีอีกต่อไป แต่ภาพที่พบคือ ในทุกครัวเรือนที่มีลูกสาวออกไปทำงานในโรงงานแม่จะ
ซักเสื้อผ้าให้ลูกสาว โดยที่แม่เหล่านั้นต่างก็กล่าวเหมือน ๆ กันว่า ลูกสาวต้องออกจากบ้านตั้งแต่

เข้ามิดไปทำงานที่โรงงาน กลับถึงบ้านเวลา 19.00 น. กลับมาพบลูก ๆ จะเห็นแต่เหนื่อย เลือฝ้าจะรวม ๆ ไว้ แม่เห็นว่าตนเองทำงานให้ลูกได้จึงช่วยเหลือลูก ๆ โดยการนำฝ้ามาซักให้ บางคนมีชุดฟอร์มของบริษัท (โรงงาน) 2 ชุด ที่จะต้องใส่เปลี่ยนสลับทุกวัน ดังนั้นแม่จึงต้องซักชุด ใส่ไปทำงานให้ลูกทุกวัน บางครอบครัวแม่จะคอยเตรียมหุงข้าว ทำอาหารไว้ให้ลูกทุกวัน บางครอบครัวมีหลานเล็ก ๆ ที่ปู่ย่าตายายต้องดูแลแทนพ่อแม่ที่ออกไปทำงานทุกวันด้วย ปู่ย่าตายายจึงเป็นผู้ที่เหนื่อยต้องดูแลหล ในเวลาทั้งกลางวันกลางคืน ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ที่ต้องออกไปทำงานโรงงานกับลูกเล็ก ๆ ที่ไม่ค่อยมีเวลาเอาใจใส่ดูแลลูก ๆ น้า เพราะต้องทำงานตลอด 6 วัน เต็ม ๆ ลูกเล็ก ๆ จึงผูกพันกับปู่ย่าตายายมากกว่าพ่อแม่ของเธอเอง เนื่องจากปู่ย่าตายายดูแล เลี้ยงหลานเองตลอด หลาน ๆ จะร้องไห้เมื่อต้องแยกการนอนกับปู่ย่าตายาย นอกจากนั้นแล้ว ความสัมพันธ์ของพ่อแม่กับลูก ๆ ในครัวเรือนเดียวกันก็ลดน้อยลงไปด้วย เพราะต่างคนต่างเห็น เหนื่อยกับการทำงานตลอดทั้งวัน แรงงานกลับมาถึงบ้านหลังจากอาบน้ำเปลี่ยนเสื้อผ้า รับประทานอาหารเสร็จแล้วก็เข้านอน ไม่มีเวลายามว่างจับกลุ่มคุยเล่นสนุกสนานในครอบครัวกันเช่นเคย

ในปัจจุบันเมื่อลูกโตแล้ว และเป็นผู้มีบทบาทในการหารายได้เข้าครอบครัว การอบรมสั่งสอนว่ากล่าวตักเตือนสิ่งดีงามต่าง ๆ ตามความคิดของพ่อแม่ที่จะสั่งสอนลูก จึงกลับกลายเป็น เรื่องของความเกรงใจลูกที่จะดู ว่ากล่าวตักเตือนหรืออบรมสั่งสอน ถ้าลูกประพฤติตัวไม่ ถูกต้อง ในบางครอบครัวพ่อแม่จึงไม่สามารถจะเป็นผู้ที่คอยว่ากล่าวตักเตือนหรืออบรมสั่งสอนว่า สิ่งใดถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง หรือให้ลูกอยู่ในกรอบตามที่พ่อแม่คาดหวังได้ ความประพฤติส่วนตัวของ ลูกสาวที่เป็น แรงงานในบางครอบครัว จึงแตกต่างไปจากการอบรมสั่งสอนที่พ่อแม่คาดหวังไว้ เช่น การเที่ยวเตร่ในเวลากลางคืน การนอนต้นสายเพราะเหนื่อยจากการทำงาน การใช้จ่ายเงินที่ ค่อนข้างฟุ่มเฟือยกับการแต่งตัว การเที่ยว เป็นต้น

ความสัมพันธ์กับเครือญาติ

สภาพการตั้งบ้านเรือนที่กระจายตามริมคลองบ้านโพธิ์ โดยที่ส่วนใหญ่เครือญาติ นามสกุลเดียวกัน จะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกัน เนื่องจากการแบ่งปันที่ดินของรุ่นปู่ย่าตายาย มี ส่วนทำให้เครือญาติอยู่ใกล้เคียงกัน ความสัมพันธ์ของเครือญาติ มีตั้งแต่ด้านสิ่งของที่ต้องพึ่งพา อาศัยกันในการช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ตั้งแต่การฝากดูแลลูกหลาน ดูแลบ้านเรือนเมื่อเจ้าของไม่

อยู่การดูแลเอาใจใส่เมื่อต่างฝ่ายต่างมีคนเจ็บป่วยอยู่ในบ้าน การช่วยเหลือเรื่องการให้ยืมเงิน การแบ่งปันอาหารสดอาหารแห้ง ผัก ฯลฯ ให้แก่กันและกัน เนื่องจากในอดีตสภาพสังคมชนบทไม่ได้เป็นสังคมบริโภคนิยมเช่นในปัจจุบัน ชาวชนบทปลูกผัก หาบปลา เพื่อบริโภคเอง เครื่องมือเครื่องใช้จะถักทอสานเอง รวมถึงการแลกเปลี่ยนกันเองระหว่างเพื่อนบ้านและญาติ เมื่อสังคมเมืองกลายเป็นสังคมทุนนิยม บริโภคนิยมจึงลุกลามมาถึงสังคมชนบท หมู่บ้านอยู่ไม่ไกลจากเมืองจะเชิงเทราการคมนาคมจึงสะดวก พ่อค้าแม่ค้าจึงสามารถนำสินค้าอุปโภคบริโภคมาจำหน่ายในหมู่บ้านได้อย่างสะดวก ดังนั้นเงินตราจึงมีความหมายเหนือสิ่งอื่นใด ทุกคนไม่ได้มานั่งผลิตเพื่อบริโภค แต่จะผลิตเพื่อขาย นำเงินมาใช้จ่าย ซื้อสิ่งบริโภคนั้นเอง สภาพชีวิตของแรงงานที่ออกไปทำงานนอกบ้าน มีลักษณะ คล้ายชีวิตคนในเมือง คือ การทำงานนอกบ้านเพื่อมีรายได้ นำมาใช้จ่ายในครอบครัว ต่างคนต่างมุ่งทำมาหากิน ความสัมพันธ์ของเครือญาติเริ่มห่างเหินกัน

ในปี พ.ศ. 2517 เมื่อถนนถูกตัดเข้าไปถึงหมู่บ้าน และครอบคลุมเกือบทุกหลังคาเรือน ในปี พ.ศ. 2533 และได้มีรถประจำทางผ่านหมู่บ้านทุกวัน ความสะดวกสบายในการเดินทาง เพราะถนนทำให้การคมนาคมสะดวกมากขึ้น ทำให้คนห่างเหินกันมากขึ้น เพราะในอดีต เมื่อยังไม่มียถนน ทำให้คนในหมู่บ้านต้องเดินลัดทุ่งนา เพื่อออกไปอำเภอ ไปโรงพยาบาล ไปหมู่บ้านอื่น ๆ ทุกคนในหมู่บ้านต้องเดินตามคันนา ดังนั้นการได้พบปะพูดคุยกักทายนะหว่างการเดินทางของพวกเขา ซึ่งยังเป็นพื้นฐานที่ยังคงเป็นความสัมพันธ์สัมพันธ์กันที่เครือญาติ หรือคนในหมู่บ้านเคียงกันอยู่ แต่เมื่อความเจริญเข้ามาถึง คือ การมีถนนเข้ามาถึงหมู่บ้าน คนในหมู่บ้านเริ่มหาซื้อรถจักรยานยนต์ รถจักรยาน รถปิคอัพ ผู้คนจะไม่เดินเป็นกลุ่ม ๆ เช่นเคยเหมือนในอดีต ความผูกพันในระบบเครือญาติลดน้อยลง เนื่องจากหนุ่มสาวหรือแม้แต่คนที่แต่งงานแล้ว ออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้านทั้งหมด การทำงานที่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การมีกิจกรรมร่วมกัน ไม่มีอีกแล้ว จะมี เพียงชื่อให้ปรากฏว่า เป็นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มเยาวชนเท่านั้น แต่สมาชิกไม่มีเวลาไปประชุม หรือ ไม่มีกิจกรรมร่วมกัน เด็กรุ่นใหม่ไม่รู้จักกัน รวมไปถึงการเป็นญาติกัน จะไม่รู้จักกันด้วย เพราะทุกชีวิตแรงงานในครอบครัวมีชีวิตที่ต้องเร่งไปกับเวลาทำงานของโรงงานของการไปรับจ้างในเมือง เกิดการแข่งขันในรุ่นลูก โดยเฉพาะการแข่งขันด้านวัตถุว่าจะต้องมีรถจักรยานยนต์ มีเสื้อผ้าสวย ๆ เหมือนคนในเมืองสวมใส่ มีกำไล สร้อยข้อมือ สร้อยคอ แหวนทองคำ ประดับร่างกาย ซึ่งเป็นสิ่งแสดงถึงความเป็นผู้มีเงินเกินคนอื่น ๆ ดังนั้นเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ พวกเด็กรุ่นใหม่วัยแรงงานจึงมุ่งไปทำงานหาเงิน ทำให้ห่างเหิน

ญาติพี่น้องภายในครอบครัว และนอกครอบครัว เนื่องจากไม่มีเวลาว่างมากพอที่จะมานั่งจับกลุ่มพูดคุย เหมือนในอดีตเมื่อเสร็จจากทำงานทุกคนจะมีเวลาว่างมานั่งจับกลุ่มคุยกัน เนื่องจากไม่มีงานทำ ในปัจจุบันไม่สามารถพบเห็นภาพเหล่านี้ได้อีกแล้ว

4.1.3 ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน

สภาพสังคมในที่ทำงานของแรงงานคือ ในโรงงานที่มีความแตกต่างจากที่บ้านของทุก ๆ คน แต่ละโรงงาน มีสภาพของการทำงานคล้าย ๆ กัน แรงงานทุกคนกล่าวว่าพวกเขาจะต้องปรับตัวกับงานในโรงงาน กับเพื่อนร่วมงาน ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานมีส่วนกับชีวิตแรงงาน เนื่องจากตลอดเวลาเกือบ 8-10 ชั่วโมงที่ทำงานในโรงงาน

แรงงาน 10 คน มีการปรับตัวด้านสังคมกับเพื่อนในโรงงานมีลักษณะดังต่อไปนี้ แรงงานส่วนมากสามารถที่จะทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงานในแผนกเดียวกันได้เป็นอย่างดี มีบางคนที่ยังคงไม่สามารถทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงานได้อย่างราบรื่น

แรงงานส่วนมากมีปัญหาการทำงานที่ได้รับมอบหมายตามหน้าที่และได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงานในบางครั้ง และมีบ้างที่บางคนไม่เคยได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อน

แรงงานบางคน (2 คน) ที่ได้รับความช่วยเหลือบ่อยครั้ง ถ้ามีปัญหาจากงานในหน้าที่ เนื่องจากพวกเขาทำงานในโรงงานเป็นเวลานานถึง 3 และ 4 ปี จึงเป็นที่รู้จักและคุ้นเคยกับเพื่อนร่วมงานเป็นอย่างดี แรงงานส่วนมากที่งาน ๆ ครั้งจะมีปัญหาขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงานเกี่ยวกับงานในหน้าที่ และแรงงานส่วนน้อยที่ไม่เคยมีปัญหาคัดแย้งกับเพื่อนร่วมงานที่เกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่เลย เหตุผลคือ ระยะเวลาในการการทำงานทำให้คุ้นเคยกับงาน และคุ้นเคยกับระบบการส่งต่องานจากคนอื่น ๆ ในแผนกเดียวกัน หรือคนละแผนก แรงงานส่วนมากที่มีเพื่อนร่วมงานชอบให้แรงงานที่ทำการศึกษามาพบปะพูดคุยกับเพื่อน ๆ ได้ทุก ๆ เรื่องในบางโอกาสเท่านั้น และแรงงานส่วนน้อยจะสามารถเข้ากลุ่มพูดคุยกับเพื่อนร่วมงานได้ทุกเรื่อง เนื่องจากทำงานในโรงงานมานาน ทำให้รู้จักเพื่อนร่วมงานหลายคน มีแรงงานเพียงคนเดียวที่เป็นคนซึ่งเพื่อนๆ ให้พบปะพูดคุยกับเพื่อน ๆ ได้ทุกเรื่อง เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี และทำงานมาเป็นเวลาหลายปี

4.1.4 การช่วยเหลืองานและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน

คนเก่าแก่ในหมู่บ้านเล่าถึงความสับสนและความกลมเกลียวสามัคคีของชาวบ้านรุ่นเก่าที่มีความร่วมมือร่วมแรงในการทำงาน เพื่อพัฒนาหมู่บ้านปากคลองบ้านโพธิ์ เช่น ในปี พ.ศ. 2530 ผู้ใหญ่บ้านคนเก่าได้ขอแรงร่วมมือจากชาวบ้านให้มาช่วยเหลือกัน เพื่อขุดลอกคลองบ้านโพธิ์ และในครั้งนั้นมีชาวบ้านมาร่วมกันขุดลอกคลอง โดยไม่ได้หวังผลตอบแทนจากทางหลวงเลข แรงงานสตรีวัย 32 ปี นางกัลยาณี หมอกสีปาน กล่าวว่า "...ในอดีต 20 กว่าปีมานี้ มีการไปขุดบ่อที่วัดบ้านโพธิ์ เราเป็นเด็กได้เห็นพ่อแม่ อาน้ำ ป่าลุง หมู่สาวในหมู่บ้านไปช่วยเหลือกันดีมาก แต่ในทุกวันนี้ไม่มีภาพแบบนั้นเลย..." เนื่องจากทุกคนมุ่งการทำมาหากิน หมู่สาวออกไปทำงานในโรงงานในเมือง ไม่มีเวลามาร่วมช่วยเหลืองานในหมู่บ้าน กลุ่มผู้ชายบางคนไปเป็นกรรมกรรับจ้างทำงานในเมือง เช่น งานก่อสร้าง จึงมีเพียงแม่บ้าน ป้า ยาย ย่า โยมแต่ละครอบครัวที่ดูแลลูกหลาน และอยู่เฝ้าบ้านเท่านั้น คนที่จะไปช่วยร่วมพัฒนาหมู่บ้านจึงไม่มีอีกแล้ว เจ้าอาวาสวัดบ้านโพธิ์ ได้เล่าว่า "...ในปี พ.ศ. 2517 เจ้าอาวาสวัดบ้านโพธิ์ ได้ขอความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่บ้านให้เกณฑ์แรงงานชาวบ้านมาช่วยกันขุดบ่อน้ำที่วัด เพื่อจะได้มีน้ำจืดไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง เมื่อถึงวันทำงาน ชาวบ้านทั้งหมู่สาว คนแก่ คนวัยแรงงานมาร่วมช่วยกันมาก และงานขุดบ่อน้ำจึงได้เสร็จ ภายในวันเดียวเท่านั้น แต่ในทุกวันนี้ตั้งแต่เช้ามืด คนวัยแรงงานเริ่มออกไปทำงานนอกหมู่บ้านกันหมด ถึงเวลาเย็นพวกเขาจึงได้ทยอยกันกลับเข้าหมู่บ้าน ดังนั้นในช่วงเวลากลางวันในหมู่บ้านจึงมีเพียงคนเฒ่าคนแก่ดูแลลูกหลานเล็ก ๆ อยู่ที่บ้าน ถ้ามีงานที่อยากขอความร่วมมือขอแรงชาวบ้านมาช่วยกันทำงานร่วมกัน เช่น ขุดลอกคลอง พัฒนาวัด พัฒนาบริเวณหมู่บ้าน จึงไม่มีคนหมู่สาวคนวัยแรงงานออกมาช่วยกันทำงานเลย ในวันเทศกาลวันทำบุญ ชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญลดน้อยลงเรื่อย ๆ โดยเฉพาะคนหมู่สาวมาร่วมทำบุญน้อยมาก ส่วนคนรุ่นพ่อรุ่นแม่ก็มีบ้างแต่ไม่มาก เพราะต้องคอยดูแลลูกหลานเด็ก ๆ ดูแลบ้าน บางบ้านจึงมีเพียงให้ลูกหรือแม่บ้านหรือพ่อบ้านบางคน ถือบิณฑบาตไปร่วมทำบุญที่วัด และจะรีบกลับบ้านไม่ได้มานั่งรอฟังเทศน์ฟังธรรมจากพระ เช่นในอดีตที่บนศาลาใหญ่จะมีชาวบ้านมาร่วมทำบุญฟังเทศน์ฟังธรรมกันเต็มศาลา เจ้าอาวาสบ้านโพธิ์กล่าวว่า "...เห็นภาพเหล่านี้แล้วก็ตั้งใจขึ้นใจ แต่ในทุกวันนี้ไม่มีภาพอย่างนั้นอีกแล้ว..." และผู้ใหญบ้านได้เล่าว่า "...สมัยก่อนที่ยังไม่มีโรงงาน ชาวบ้านทั้งคนหมู่สาว คนแก่ไม่ได้ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านถ้าทางหลวง (รัฐ) เขามีการให้พัฒนา เช่น การขุดลอก

คลอง การทำถนน ในบางเรื่องต้องการการเอาแรงจากชาวบ้านเพื่อให้งานเสร็จเร็ว และบางครั้งก็ไม่มียงบประมาณจ้างแรงงาน จึงต้องช่วยกัน ก็มีชาวบ้านเอาแรงช่วยกัน ถ้ามีการเกณฑ์การเอาแรงร่วมมือกันก็จะมาร่วมกันอย่างพร้อมเพรียง แต่ในปัจจุบันไม่มีอีกแล้วที่จะมีชาวบ้านมาร่วมช่วยงาน ช่วยเหลือเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งการพัฒนาไม่บ่อยนัก นอกจากนี้แล้วการที่ทางราชการมีการตั้งโครงการเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเพื่อพัฒนาต่าง ๆ เราก็ได้มีการเสนอชื่อส่งไป แต่การร่วมมือทำจริง ๆ ไม่มีเพราะไม่มีคนหนุ่มสาวออกไปทำงานโรงงาน งานก่อสร้าง ผู้ชายวัยแรงงานออกไปรับจ้าง ไปหาปลา หาสัตว์น้ำในแม่น้ำบางปะกง เพื่อขาย จึงมีเหลือเพียงยาย ป้า น้า อา ย่า ผู้หญิงบ้านละคนเท่านั้นที่อยู่บ้านเลี้ยงลูกหลาน จึงไม่ได้ออกไปทำงาน นอกหมู่บ้าน กิจกรรมที่ทำกันจริง ๆ จึงไม่มีเลย..."

งานและกิจกรรมในหมู่บ้านปากคลองบ้านโพธิ์

งานและกิจกรรมในหมู่บ้าน จะเป็นกิจกรรมที่ถูกทางราชการกำหนด โดยให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำชาวบ้าน ร่วมกันปฏิบัติ ซึ่งเป็นงานเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การขุดลอกคลอง การช่วยเหลือชนดินถมถน การทำทดไม้กั้นน้ำเต็ม รวมไปถึงกิจกรรมของกลุ่มที่ทางราชการมีนโยบายจากส่วนกลาง ให้จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มเกษตรกร เป็นต้น

นอกจากงานและกิจกรรมในส่วนของการราชการแล้ว มีงานบุญประเพณีตามประเพณีไทยและประเพณีจีน เช่น งานบวชนาค งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ งานแต่งงาน งานวันสงกรานต์ งานวันตรุษจีน สาร์ทจีน ฯลฯ รวมไปถึงงานบุญประเพณีตามศาสนาพุทธด้วย เช่น วันเข้าพรรษา วันวิสาขบูชา เป็นต้น

ช่วงเวลาก่อนมีโรงงานอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา ชาวบ้านส่วนมากได้เข้าร่วมงานกิจกรรมของทางราชการหรืองานตามประเพณีไทยจีน และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ส่วนกิจกรรมบางชนิดเช่น กิจกรรมของกลุ่มเยาวชน กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านนั้น ผู้ศึกษาได้พบว่า ทั้งในช่วงเวลาก่อนและหลังการมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา และในหมู่บ้าน กิจกรรมดังกล่าวเป็นกลุ่มที่มีเฉพาะชื่อเท่านั้น สมาชิกไม่มีเวลาไป

ประชุมหรือมีกิจกรรมร่วมกัน มีเพียงกลุ่มเกษตรกรเท่านั้นที่ยังมีการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอยู่ เช่น การร่วมกันไปหาพันธุ์ข้าวมาเพาะปลูก รวมไปถึงการประชุมเพื่อค้าประกันซึ่งกันและกัน ในกรณีการจับกลุ่มเพื่อกู้เงินเป็นต้น ในปัจจุบันผู้ศึกษาได้พบว่าการรวมกลุ่มที่ค่อนข้างเห็นได้ชัดในขณะนี้ เป็นการรวมกลุ่มตามธรรมชาติของกลุ่มคนงานที่ทำงานในโรงงาน ซึ่งเป็นคนหนุ่มสาว (ส่วนมากจะเป็นสตรี) เพื่อช่วยเหลือกันด้านการทำงาน เช่น ชักชวนให้ไปทำงานโรงงาน หรือ เปลี่ยนงาน เพื่อให้ได้งานที่ดีขึ้น ถ้ามีข่าวการรับสมัครงานใหม่จากโรงงานต่างๆ ก็จะมีการบอกเล่าต่อ ๆ กัน ให้ไปสมัครงานและการรวมกลุ่มของคนวัยแรงงานในหมู่บ้าน ก็เพื่อการมีรายได้ช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้

ภายหลังการมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา งานและ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เห็นนโยบายจากทางราชการยังคงมีอยู่บ้าง แต่ก็เห็นเพียงกลุ่มที่มีเฉพาะชื่อ ดังกล่าวแล้วแต่งานบุญประเพณีทั้งตามประเพณีไทย-จีน ก็ยังคงมีอยู่เช่นเคยมีมาในอดีต จากการศึกษาในกลุ่ม แรงงานสตรีที่ไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมและงานบริการในเมือง พวกเขาคือทุกคนได้กล่าวถึงการช่วยเหลือและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน โดยที่มีการเข้าร่วมงานบุญประเพณีต่าง ๆ แบบนาน ๆ ครั้งจึงจะเข้าร่วม โดยที่พวกเธอกล่าวถึงเหตุผลของการ นาน ๆ จึงจะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ว่า เหตุผลสำคัญคือ การกลางวันที่โรงงานเป็นความยุ่งยาก เนื่องจากจะต้องมีใบรับรองแพทย์ เพราะต้องเป็นภาราลาที่มีสาเหตุจากการเจ็บป่วยเท่านั้น ถ้าไม่มีใบรับรองแพทย์จะถูกตัดเงินเดือน (ค่าแรง-เบี้ยขยัน) และมีผลระยะยาวถึงการถูกหักคะแนน ความขยัน เมื่อได้รับเงินโบนัสในปลายปีด้วย แต่ถ้าโรงงานหยุดเช่น ในวันแรงงาน วันสงกรานต์ วันปีใหม่ พวกเธอจะสามารถหยุดได้โดยไม่ต้องลา ในบางครั้งมีการขอแรงจากเพื่อนบ้านที่จัดงานบุญต่าง ๆ พวกเธอจะไม่ไปถ้าไม่ใช่วันหยุดของโรงงาน และจะไม่มีการกลางานเพื่อไปเที่ยว เพราะการเอาแรงไปเที่ยว เป็นภาระไม่คุ้มค่ากับการถูกหักค่าแรงในวันลา

การช่วยเหลือและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของแรงงานที่เข้าไปทำงานในโรงงาน อุตสาหกรรมจึงไม่มีภาพของหนุ่มสาวที่จะเข้าร่วมหรือช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านอีกต่อไปแล้ว เนื่องจากการกลางานและงานกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ถ้าไม่ตรงกับวันหยุดของโรงงาน แรงงานจะไม่กลางานเพื่อมาช่วยเหลือหรือเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านั้นเลย

4.1.5 ค่านิยมในการอุปโภคบริโภค

ในการศึกษาค่านิยมในการอุปโภคบริโภคของแรงงานและครัวเรือน 10 ครัวเรือน ที่สมาชิกเข้าไปทำงานในโรงงานนั้น ผู้ศึกษาจะทำการศึกษาจากการแต่งกาย การกิน การปลูก สร้างบ้านเรือน การรักษานายบาล การนันทนาการ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ภายใน ครอบครัว

ก่อนปี พ.ศ.2531 สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน ยังคงมีลักษณะเป็นชนบทอยู่มาก ชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย ทั้งในการบริโภค เช่น การปลูกผัก หาปลาปรุง ในแม่น้ำลำคลอง ในบางวันจะมีพ่อค้าแม่ค้าชาวจีน 2-3 รายจากตลาดในอำเภอบ้านโพธิ์ บรรทุกสินค้าใส่เรือพาย มาตามคลอง เช่น พริก น้ำปลา ผงชูรส กะปิ น้ำปลา น้ำตาล เนื้อสัตว์ หมู ไข่ รวมถึงเสื้อผ้า ยารักษาโรคจะบรรทุกใส่เรือมาเท่าที่จะนำมาได้ มาตามลำคลองบ้านโพธิ์ ชาวบ้านที่ต้องการสินค้า จะนำเอาข้าวเปลือกมาแลกกับสินค้าที่ตนต้องการ ส่วนมากพ่อค้าจะไม่รับเงินเพราะต้องการ ข้าวเปลือกมากกว่าต้องการเงิน ถ้าในหน้าน้ำ ๆ ในลำคลองจะเต็มตลิ่ง ชาวบ้านจะปลูกผักไว้ ตามตลิ่งลำคลอง บางครอบครัวจะเก็บใบจาก จากชายแม่น้ำบางปะกงมาเย็บเป็นตับ ๆ ไว้รอ การแลกเปลี่ยนกับอาหาร ทั้งของที่ต้องการจากพ่อค้าที่นำใส่เรือมาแลกเปลี่ยนกัน

เมื่อปี พ.ศ.2517 ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในหมู่บ้าน เริ่มเปลี่ยนแปลงไป บ้างเล็กน้อย ส่วนหนึ่งได้มาจากการเริ่มมีไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านได้ขอต่อใช้ไฟฟ้าจาก การไฟฟ้า อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี แต่การมีไฟฟ้าใช้ยังไม่ได้ครอบคลุมทั่วหมู่บ้านทุกหลังคา เรือน เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการต่อไฟเข้าบ้านมีราคาสูง ครัวเรือนหนึ่ง ๆ จะต้องจ่ายเงิน ค่าต่อไฟฟ้าไม่ต่ำกว่า 2,000 บาท ดังนั้น การมีไฟฟ้าจึงทำให้ชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้น แต่มีเพียงบางครัวเรือนเท่านั้น ที่จะหาซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น หม้อหุงข้าว ไฟฟ้า พัดลม ทีวี เทปวิทยุ เป็นต้น ในบรรดาสິงของเหล่านี้ โทรทัศน์ เป็นที่นิยมที่สุดของคนใน หมู่บ้าน มีบางครอบครัวที่ต้องการดูทีวีเหมือนในบ้านเพื่อนบ้านหรือญาติ ๆ แต่ยังไม่ได้มีการต่อ ไฟฟ้าเข้าบ้าน จึงซื้อแบตเตอรี่มาเพื่อใช้รับไฟเข้ากับเครื่องรับโทรทัศน์ สมาชิกในครัวเรือนจะ สามารถดูโทรทัศน์ได้อย่างสบาย ๆ โดยไม่ต้องไปขอดูโทรทัศน์จากเพื่อนบ้านหรือบ้านญาติอีกต่อไป

ดูเหมือนว่าชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านอาจจะดีขึ้น ชาวบ้านบางคนเล่าว่าพวกเขาบางคนอาจจะมีชีวิตที่สะดวกสบายจากเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ แต่ด้านการเงินของชาวบ้านไม่ได้แตกต่างไปจากเดิมเลย เพราะรายได้ของแต่ละครอบครัวมาจากการขายข้าวเท่านั้น

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา ชาวบ้านวัยแรงงานออกไปทำงานนอกหมู่บ้านมากขึ้น เนื่องจากการมีโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น ๆ งานบริการ งานก่อสร้างที่ขยายมากขึ้นในเมืองจะเขิงเทรา และการคมนาคมที่สะดวกมากขึ้น การออกไปทำงานนอกหมู่บ้านทำให้แรงงานในแต่ละครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้นให้แก่ครอบครัว ซึ่งได้ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาเริ่มเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านได้เล่าถึงชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากเดิม เพราะมีเงินใช้จ่ายทุกเดือน ถึงแม้ว่าจะเป็นรายได้ที่ไม่มากนัก ความเปลี่ยนแปลงของแรงงานใน 10 ครัวเรือนนั้น การปรับตัวกับค่านิยมใหม่ที่มีการบริโภคมากกว่าช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 2531 สามารถกล่าวโดยรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

4.5.1.1 การแต่งกาย

ในกลุ่มแรงงาน 10 คน คือสตรีวัยแรงงานที่มีอายุตั้งแต่ 16 ปี, 17 ปี, 19 ปี, 20 ปี, 23 ปี, 28 ปี, 32 ปี, 33 ปี และ 38 ปี จากการศึกษาพบว่าทุกคนชอบความสวยงาม ถึงแม้ว่าบางคนจะแต่งงานและมีลูก หรือบางคนมีฐานะเป็นแม่หม้าย กระนั้นความต้องการที่จะหาซื้อเสื้อผ้าสวย ๆ เพื่อการแต่งกายสำหรับแต่ละคน เป็นความต้องการที่ทุกคน อยากรมีและอยากได้เสื้อผ้าสวย ๆ เมื่อทุกคนมีเงินเดือน พวกเขาจึงสามารถสนองความต้องการ ด้านการแต่งกายได้มากขึ้น โดยปกติในตลอดเวลา 6 วัน ต่อหนึ่งสัปดาห์ พวกเขาจะใส่เสื้อผ้าชุดทำงานของโรงงาน ซึ่งแต่ละโรงงานจะมีชุดฟอร์มของบริษัทเป็นสวัสดิการแจกให้คนงานทุกคน บางโรงงานให้เสื้อ 2 ตัว หรือบางโรงงานให้เสื้อและกางเกง 2 ชุด เป็นต้น ขึ้นอยู่กับว่าโรงงานไหนมีสวัสดิการดี-ไม่ดี การหาโอกาสที่จะใส่ชุดเสื้อผ้าที่ไม่ใช่ชุดทำงานจึงมีบ้างแต่ไม่มากนัก แต่ทุกคนยังมีความต้องการเสื้อผ้าเพื่อเก็บไว้ใส่ในโอกาสวันพิเศษ วันเทศกาลต่าง ๆ เป็นต้น เมื่อถึงเวลาเงินเดือนออกในทัก 15 วัน สาว ๆ โรงงานเหล่านี้จะต้องหาโอกาสให้มีเวลาว่างบ้างในวันอาทิตย์ เพื่อจะมีเวลาไปหาซื้อเสื้อผ้า ของใช้ที่แต่ละคนต้องการในห้างสรรพสินค้า หรือ

ตลาดร้านค้าในเมืองจะเชิงเทรา ส่วนรูปแบบของเสื้อผ้าที่พวกเขาชอบจะต้องให้มีลักษณะเหมือนสาว ๆ ในเมืองนิยมใส่กัน สาวรุ่นจะเลียนแบบการแต่งตัวของสาวรุ่นในเมือง และพวกเขาจะไม่สนใจว่าราคาเสื้อผ้าจะถูกหรือแพง เพราะขอให้แบบของเสื้อผ้าเป็นรูปแบบที่พวกเขาพอใจ ถึงแม้ว่าจะมีราคาค่อนข้างแพงอย่างไรก็จะซื้อ อีกทั้งพวกแรงงานสาว ๆ เหล่านี้ ยังคงผูกติดอยู่กับระบบเงินผ่อน ในโรงงานทุกโรงงานที่พวกเขาทำงานอยู่นั้น ระบบการแลกแชร์ทั้งการแลกแชร์เงินและแชร์สิ่งของสินค้า หรือสินค้าผ่อนส่ง เป็นที่นิยมกันมาก การแชร์สินค้าเป็นสินค้าประเภทเครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในครอบครัว เช่น หม้อ กระทะ จาน ตู้เสื้อผ้า พัดลม เตารีด รวมไปถึงแชร์สร้อยคอทองคำ แหวนทองคำ กำไล นาฬิกา เป็นต้น ส่วนสินค้าผ่อนส่งจะนิยมผ่อนกันมากที่สุดคือเสื้อผ้า กางเกง ผ้าห่ม รถจักรยานยนต์ แรงงานสาวรุ่นจะนิยมผ่อนเสื้อผ้า กางเกง มากที่สุดเหตุผลของสาวโรงงานที่นิยมซื้อของเงินผ่อน คือ ไม่มีเวลาไปหาซื้อเสื้อผ้า เพราะต้องทำงานตลอด เมื่อมีเพื่อนในโรงงานนำของมาขายผ่อน จึงตกลงใจซื้อผ่อนให้เงินวีคละ 200-300 บาทต่อการซื้อกางเกงหนึ่งตัว เป็นต้น การซื้อของผ่อนเป็นการผ่อนส่งไม่ใช่การจ่ายเงินครั้งเดียวไม่เป็นภาระหนักและสามารถใช้เงินทำอย่างอื่นได้อีก เป็นการจ่ายเงินทีละน้อย ค่อย ๆ ผ่อนไปทุก 15 วันจากเงินเดือนที่ได้รับ

เมื่อแรงงานมีเงินเดือน ถ้ายังคงทำงานและโรงงานยังจ้างให้ทำงานอยู่ พวกเขาจะไม่เดือดร้อนมากนัก เพราะรายรับเงินเดือนสามารถจะเลี้ยงครอบครัวได้ โดยไม่ลำบากมากจนเกินไปนัก คราวเรือนหนึ่ง ๆ จะมีสมาชิกออกไปทำงานนอกหมู่บ้านไม่ต่ำกว่า 2 คน เมื่อพวกเขาได้เงินที่หามาได้ด้วยตนเอง จึงต้องสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของตนด้วย การหาซื้อหรือแม้แต่การผ่อนเสื้อผ้าและของใช้ดังกล่าวแล้ว แรงงานเหล่านี้ได้มีสังคมใหม่ที่โรงงานได้พบเห็นความหลากหลายของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของคนในเมือง ทำให้ความต้องการหาซื้อเริ่มมีมากขึ้นโดยเฉพาะสาว ๆ แรกๆ พวกเขาบอกว่าเงินทองที่พวกเขาหามาได้เอง เสื้อผ้าของใช้พวกเขาก็หามาได้เองเพราะมีเงิน การแต่งกายของสาว ๆ ในหมู่บ้านจึงเหมือนสาว ๆ ในเมืองทุกอย่าง เพราะนั่นคือรูปแบบอย่างที่ว่า ๆ ในหมู่บ้านชั้นชอบ รวมไปถึงการลอกเลียนแบบดาราในโทรทัศน์ ในภาพยนตร์ หรือแม้แต่ในหนังสือดารานาฏศิลป์ที่สาว ๆ โรงงานชอบซื้อมาอ่านด้วย

การแต่งกายที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการออกไปมีสังคมที่กว้างกว่า เพียงแต่ในหมู่บ้าน สาวโรงงานได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ และต้องสนองตอบความต้องการของตนเอง ด้วยมีเงินเดือน จากน้ำพักน้ำแรงของพวกเธอเอง ดังนั้นการจับจ่ายซื้อเสื้อผ้าจึงเป็นเรื่องธรรมดา ประกอบกับ การผ่อนส่งเป็นความสะดวกสำหรับพวกเธอด้วย นอกจากการหาซื้อเสื้อผ้าแล้ว ในทุกวันนี้พบว่าแรงงานที่มีเงินเดือนจะนิยมซื้อเครื่องประดับเช่น ทองคำ เครื่องเงิน พวกแหวนทองคำ กำไล ข้อมือ เป็นต้น แรงงานบางคนเมื่อได้เงินเดือนจะเก็บเงินซื้อทอง เพราะถ้าที่บ้านไม่มีเงินจะนำทองที่ซื้อไว้ไปจำนำ และหารมีทองทำให้เป็นการเชิดหน้าชูตาว่าเป็นคนมีเงิน

พ่อของแรงงานคนที่ 10 ได้ กล่าวถึงการแต่งกายของสาว ๆ ว่า ในทุกวันนี้การแต่งตัวของสาว ๆ ต่างจากสาวสมัยผมเป็นหนุ่มมากเลย สมัยก่อนสาว ๆ มีเสื้อผ้าเพียงฝั่่นงคนละ 1-2 ฝั่่น ลูกสาวคนมีเงินจะมีมากกว่าเสื้อของสาว ๆ ส่วนมากจะเป็นเสื้อคอกระเช้าบ้าง เสื้อคอกลมแขนยาว ฝั่่นฝั่่น สำหรับใส่ไปทำงาน และมีเสื้อฝั่่นสวย ๆ เพื่อใส่ไปวัด ไปงานคนละ 1-2 ตัวเท่านั้น ต่างจากสมัยนี้ที่สาว ๆ จะมีเสื้อฝั่่นหลายชุด อย่างเช่นลูกสาวผม เสื้อฝั่่นเขาหลายตัว เขาชอบเสื้อฝั่่นสวย ๆ ใหม่ ๆ ถ้าเก่าจะไม่ใส่ ถ้าในสมัยก่อน ถ้าเสื้อฝั่่นเก่าขาดจะเย็บซุนปะจนกว่าจะใส่ไม่ได้เลยจึงจะทิ้ง แต่สาว ๆ สมัยใหม่จะปะซุนเสื้อฝั่่นไม่เป็นหรอก เขาหาเงินได้เอง ก็ซื้อของที่พวกเขาต้องการได้เราห้ามเขาไม่ให้ซื้อไม่ได้ เพราะเขาหาเงินได้เอง..."

แม่ของแรงงานคนที่ 3 เล่าว่า "ลูกสาวชอบแต่งตัวซื้อเสื้อฝั่่นกางเกงบ่อย ตั้งแต่ไปทำงานโรงงานเขาเปลี่ยนแปลงตนเองมากขึ้น และมีเสื้อฝั่่นสวย ๆ ที่ผ่อนกับเพื่อนที่โรงงาน บางเดือนไม่ได้ให้เงินแม่ เพราะเขาจ่ายเงินผ่อนของหมด เหลือเงินไม่มาก แม่ไม่อยากจะให้ลูกเดือดร้อน ไม่มีเงินให้แม่ไม่เป็นไร แต่ขอเพียงลูกมีเงินใช้จ่ายได้ตลอดถึงสิ้นเดือน แม่ก็พอใจแล้ว..."

ในวันไปทำงานสาว ๆ โรงงานจะแต่งกายด้วยเสื้อฝั่่นของบริษัทที่เป็นสวัสดิการ ในวันหยุดพวกเธอบางคนจะเข้าไปเที่ยวซื้อของในตลาดในเมือง จะพบเห็นภาพสาว ๆ แต่งตัวสวย ๆ เสื้อฝั่่นสีสด กางเกงยีนส์ รองเท้าสานสีสดที่พวกเธอชอบเลียนแบบจากสาวใน

เมือง เพราะสินค้าที่นำมาผ่อนในโรงงาน เป็นสินค้าที่ถูกเลือกมาขายตามความนิยมของสาว ๆ ในเมืองนิยมเป็นหลัก ว่านั่นเป็นแบบเสื้อผ้าซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนในเมือง สวยตามแบบสาวในเมือง คือ สิ่งที่พวกสาวโรงงานในหมู่บ้านต้องการ

แรงงานสตรีสาวโสดวัย 38 ปี (แรงงานคนที่ 5) เป็นสาวโรงงานที่มีอายุมากที่สุด และยังเป็นโสด เธอเล่าถึงการปรับตัวของเธอกับการแต่งกาย เธอมีอายุมากแล้ว การมีเสื้อผ้าใหม่ ๆ สวย ๆ แบบที่สาวในเมืองนิยมกัน เธอก็ต้องการเหมือนคนอื่น ๆ แต่เนื่องจาก ตลอดสัปดาห์เธอต้องใส่ชุดเสื้อผ้าของโรงงาน ทำให้ไม่ต้องไปหาซื้อเสื้อผ้าใหม่ ๆ เพื่อใส่ไปทำงาน เป็นการประหยัดเงินได้มากสำหรับเธอ รวมไปถึงแรงงานที่แต่งงานมีลูกและครอบครัวแล้ว เนื่องจากทุกคนมีรายจ่ายในครอบครัวเพิ่มขึ้น แต่ถ้ามาจ่ายเงินจำนวนมากในเรื่องส่วนตัว เสื้อผ้าใหม่ได้บ่อย ๆ จะทำให้ครอบครัวเดือดร้อนได้ จึงมีเพียงสาวรุ่นที่เป็นโสดที่มีความสุขกับการซื้อเสื้อผ้า ทั้งแบบเงินสดและเงินผ่อน เมื่อเข้าไปเดินเที่ยวในห้างสรรพสินค้า เธอปรับตัวเล็กน้อยกับการแต่งกาย เพราะการที่ต้องใส่เสื้อผ้าของฟอร์มโรงงานเช่นเดียวกับคนอื่น ต้องแต่งกายตามระเบียบที่โรงงานกำหนด การแต่งกายจึงต้องให้เหมือนคนอื่น ต่างไปจากเดิมที่เคยอยู่ที่บ้าน ใส่เสื้อ ผ่าถุงสบาย ๆ ไม่ต้องแต่งกายตามระเบียบที่บังคับ จนบางครั้งในช่วงแรก ๆ ที่ไปทำงาน ไม่อยากใส่กางเกงขายาว รองเท้าผ้าใบ เพราะรู้สึกอึดอัด แต่ใส่ไปนาน ๆ แล้วก็ปรับตัวได้และเคยชิน และรู้สึกว่าการใส่ชุดทำงานประจำโรงงาน ทำให้รู้สึกโก้ และเป็น การประหยัด และไม่ต้องแข่งขันการแต่งตัวกับสาว ๆ คนอื่น ไม่ต้องตามแบบเสื้อผ้าที่คนในเมือง นิยมซื้อมาสักัน หรือสาว ๆ ในเมืองนิยมสวมใส่กัน แต่ถึงกระนั้นเธอก็เปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยมของสาวสมัยใหม่ คือ การต้องหาซื้อเสื้อผ้าใหม่ ๆ สวย ๆ เมื่อถึงเวลาได้รับเงินเดือน โดย นาน ๆ ครั้งจึงจะซื้อ

แรงงานคนที่ 8 เป็นคนหนึ่งที่ชอบการผ่อนเสื้อผ้า กางเกงยีนส์กับเพื่อนในโรงงานได้เล่าถึง การปรับตัวของเธอกับการแต่งกายว่า "...ช่วงที่เป็นสาวใหม่ ๆ (จบชั้น ป.6) อยากแต่งตัวสวย ๆ เหมือนสาวรุ่นในเมืองเห็นดารานักร้องในโทรทัศน์ใส่เสื้อผ้าสวย ๆ อยากมีแต่ไม่สามารถมีได้ เพราะไม่มีเงินซื้อ เมื่อเข้าไปทำงานในโรงงาน มีเงินเดือนออกทุกงวด (15 วัน) จะแบ่งเงินไว้เพื่อส่งผ่อนค่าเสื้อ และกางเกงยีนส์ บางครั้งจะมีเครื่องประดับ เช่น กำไล นาฬิกา ก็ผ่อนส่งไปทุกเดือน ผ่อนกางเกงวีลละ 200 บาท คนในโรงงานนำมาผ่อน

กันเอง ราคาแพงกว่าในตลาด แต่ไม่มีเวลาไปซื้อเสื้อผ้าในเมืองเพราะทำงานหยุดวันอาทิตย์วันเดียว อยากให้เพื่อนบ้างหรือซื้เสื้อผ้าให้ตัวเองบ้าง เพราะสงสารแม่ที่ต้องซื้เสื้อผ้าให้ทุกวัน อยากแบ่งเบาภาระแม่บ้าง... ขอมรับว่าตัวเองเปลี่ยนแปลงไปมาก เพราะมีเงินก็อยากซื้อเสื้อผ้าให้ตัวเองได้ใส่สวย ๆ บ้าง เพราะเห็นเพื่อนที่โรงงานเขาซื้อ เราก็อยากซื้อบ้าง อีกทั้งเป็นเงินพ่อน้อย ๆ จ่ายไปเรื่อย ๆ คิดว่าเรามีเงินเราก็แต่งตัว สวย ๆ ได้เหมือนสาว ๆ ในเมือง... พ่อแม่ตามใจและไม่ได้ว่ากลัวอะไรเพราะเป็นเงินที่เราหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อของเราเอง... ในวันแรกที่ได้รับชุดทำงานจากโรงงานมีเสื้อฟอร์ม 2 ตัว, รองเท้าผ้าใบ 1 คู่ ส่วนกางเกงนั้นต้องเป็นสีดำและบางโรงงานให้ใส่สีน้ำเงิน ซึ่งแรงงานต้องหาซื้อเอง แรงงานทุกคนส่วนมากรู้สึกอึดอัดที่ต้องใส่ชุดฟอร์ม (ในช่วงแรก ๆ ของการทำงาน) และแรงงานที่จบการศึกษามาก่อนหลายปี จะรู้สึกอึดอัดกับการใส่รองเท้าผ้าใบ ส่วนกลุ่มแรงงานสาว ๆ ที่เพิ่งจบออกจากโรงเรียนมาไม่รู้สึกอึดอัดกับการใส่รองเท้าผ้าใบ รวมถึงการใส่ชุดของโรงงานไปทำงาน แต่กลับชื่นชอบและต้องการอยากให้มีชุดเพิ่มจากบริษัทด้วย เพราะไม่ต้องการให้แม่ลำบากกับการซื้เสื้อผ้าให้ทุกวัน และรู้สึกสวย โก้กับการใส่ชุดฟอร์ม

4.1.5.2 การปรับตัวด้านการกิน

ภายหลังการที่มีลูกเข้าไปทำงานโรงงาน ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากที่เคยเป็นมาของ ครัวเรือน 10 ครัวเรือน เพราะรายได้จากเงินเดือนของลูก ๆ ที่เมื่อครบ 15 วันจะได้รับเงินเดือน ลูก ๆ จะให้เงินพ่อแม่ตั้งแต่ 300 บาท จนถึง 1,000 บาท (ต่อ 15 วันที่ได้รับเงินเดือน) ซึ่งได้ทำให้พ่อแม่สามารถหาซื้ออาหารเพื่อลูก ๆ ในครอบครัวได้อย่างดี ประกอบกับในปัจจุบันในแต่ละครัวเรือน ไม่มีใครออกไปหาสัตว์น้ำในแม่น้ำ และสัตว์น้ำ หอย ปลา ปู กุ้ง ในแม่น้ำก็ลดน้อยลงไปด้วย นั่นเป็นเหตุมาจากการที่คนวัยแรงงานออกไปทำงานนอกหมู่บ้านหมด การหาซื้ออาหารสำเร็จรูป หรือซื้อของสดของแห้ง ผักต่าง ๆ มาประกอบอาหารในทุกครัวเรือน และในปัจจุบันในหมู่บ้านอาหารสำเร็จรูปใส่ถุงจากตลาดในอำเภอ หรือตลาดในเมือง จึงเป็นที่นิยมมากขึ้นทุกวัน บางครัวเรือนที่มีแม่ ย่า ยาย ที่อยู่บ้านจะคอยหุงข้าวไว้รอลูก ๆ ที่ออกไปทำงาน ลูก ๆ จะหอบหิ้วอาหารถุงกลับบ้านในตอนเย็นทุกวัน ในบางครัวเรือนต้องทำอาหารเพิ่ม เช่นถ้าซื้อผักจากตลาดที่บ้านต้องทำแกงหม้อเล็ก ๆ เพิ่ม เพราะการมีสมาชิกในครัวเรือนหลายคน อาหารถุงไม่เพียงพอสำหรับทุก ๆ คน อาหารที่แต่ละครัวเรือนหาซื้อมาเก็บไว้ในครัว คือ

ปลากระป๋อง ปลาเค็ม ไข่ บะหมี่สำเร็จรูป รวมถึง หมู ไก่ เนื้อ ผักต่าง ๆ มาใส่ตู้เย็นไว้ บางครัวเรือนไม่มีตู้เย็นจะใช้วิธีการทำให้ของสดสุกแล้วเก็บไว้ ถ้าไม่ทำให้สุกจะทำให้เน่าบูดได้เร็วขึ้น

พ่อแม่ของแรงงานคนที่ 7 ได้กล่าวว่า "... ลูกไปทำงาน 4 คน จะซื้ออาหารถุงสำเร็จกลับมาบ้านทุกวัน แม่จะทำอาหารเพิ่มด้วย เพราะมีหลาน ๆ อาหารถุงไม่พอกิน เนื่องจากเป็นครอบครัวใหญ่ บางวันพ่อออกไปหาปลาในคลองมาทำอาหารได้ปลาบ้างแต่ไม่มาก พ่อแม่เบื่อหมู ไก่ แต่ลูก ๆ หลาน ๆ ชอบ พ่อไปหาปลาบ่อยแต่ได้ไม่มากไม่เหมือน 30 ปีก่อนที่ปลา ปู กุ้ง ในแม่น้ำ หรือแม่แต่ในคลองจะมีชุกชุมมาก ประกอบกับคนในหมู่บ้านน้อยไม่มากเช่นในทุกวันนี้แย่งกันหากิน แต่ก็ดีที่ลูกมีเงินเดือนซื้ออาหารถุงหิ้วกลับบ้านทุกวัน "สะดวกสบายดี กับการซื้ออาหารถุงสำเร็จ เพราะไม่มีเวลาที่จะมาประกอบอาหารเอง เพราะกลับจากทำงานมาถึงบ้าน 6 โมง ถึงสับแก๊วนาฬิกาทุกวัน ถ้ามีงานล่วงเวลาก็จะกลับถึงบ้านเวลาประมาณสี่สับเอ็ดนาฬิกาทุกวัน เมื่อกลับมาถึงบ้านก็อยากจะอาบน้ำ กินข้าว และเข้านอน เพราะเหนื่อยมากแล้ว อยากจะดูโทรทัศน์ก็ไม่ได้ดู และในวันอาทิตย์เท่านั้นที่ได้ดูโทรทัศน์ และก็เหนื่อยเกินไปที่จะมานั่ง ทำอาหารอีก จึงต้องซื้ออาหารถุง แม้ไม่ต้องมาเหนื่อยกับการทำอาหารให้ลูก ๆ หลาน ๆ..."

นางสาวอารีย์ ทองสุข กล่าว

แรงงานคนที่ 2 ได้กล่าวว่า "... ที่บ้านไม่ได้ซื้ออาหารถุงเหมือนคนอื่น ๆ เพราะพ่อแม่ไม่ให้ซื้อ แม่จะทำอาหารเอง อีกทั้งที่บ้านเรามีเพียง 4 คนเท่านั้น อาหารไม่เปลืองมาก แม่พ่อไม่ชอบอาหารถุง เพราะพ่อหาปลา ปู กุ้ง ในแม่น้ำได้บ้าง ในบางวันในทุก ๆ 15 วันเงินเดือนออก หนูจะให้เงินแม่เพื่อซื้อของที่ตลาดหมู่บ้านมาทำเอง แต่หนูชอบอาหารถุง เพราะสะดวกสบายดี แม่ไม่ต้องเหนื่อย พ่อก็ไม่ต้องออกไปหาปลาในคลอง แม่น้ำ แต่แม่ไม่ให้ซื้ออาหารถุงสำเร็จ ก็ต้องทำตาม แม่บอกว่าหนูเงินเดือนยังไม่มาก ถ้ามีเงินเดือนมากกว่านี้จึงจะให้ซื้ออาหารถุงสำเร็จ เช่นแรงงานคนอื่น ๆ..."

"ในครอบครัวเราการกินเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพราะได้มีอาหาร ขนม ให้ทุกคนในครอบครัวได้กินเกือบทุกวัน เพราะการมีเงินจากเงินเดือนที่จะหาซื้อมาได้ ลูก ๆ ได้กินขนมแปลก ๆ ใหม่ ๆ เช่นที่โฆษณาในโทรทัศน์ พ่อแม่ไม่ต้องลำบากไปหาปลา ปู กุ้ง ในลำคลอง

ในแม่น้ำอีก ขอเพียงมีเงินเท่านั้น ..." นางกัลยาณี หมอกสีปาน กล่าว มารดาของนางกัลยาณี หมอกสีปาน ได้กล่าวว่า "...แม่พออยากให้ลูกประหยัด เก็บเงินทองไว้บ้าง เพราะลูก ๆ ไม่ประหยัดกับการกิน การซื้อเสื้อผ้าของใช้ต่าง ๆ พ่อแม่มีความคิดเห็นว่า การหาปลาบู่กึ่งหอยใน แม่น้ำ ในลำคลอง จะทำให้ประหยัดและลดรายจ่ายได้มากกว่าการกินหมู กินไก่ แต่ลูก ๆ ชอบกิน หมู ไก่ และกับข้าวที่ต้องซื้อจากตลาด พวกเขาหาเงินได้เองก็จะซื้อจะกินกันโดยไม่ยับยั้งการจ่าย เงิน.."

4.1.5.3 การปรับตัวด้านการปลูกสร้างบ้านเรือน

แรงงาน 10 คนที่เข้าไปทำงานในโรงงาน ทุกคนมีรายได้ทุก ๆ เดือน ซึ่งทำให้ชีวิตความเป็นอยู่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป มีความเป็นอยู่ดีขึ้นจากเดิมเห็น แรงงานที่มีครอบครัว แล้ว 3 คน นางสุรีย์ ช่วยรักษา นางกัลยาณี หมอกสีปาน และนางวารุณี แจ่มสร้อย มีความคาดหวังว่าอยากจะสร้างบ้านใหม่ ตามแบบบ้านในเมืองคือ บ้านชั้นเดียวที่ใช้ปูนซีเมนต์ ผนังไม้เป็นวัสดุ สร้างบ้าน มีห้องน้ำ ห้องส้วม แยกเฉพาะจากตัวบ้าน ในทุกวันนี้พวกเขาอยู่ร่วมกับพ่อแม่เป็น ครอบครัวใหญ่ เมื่อแต่งงานและมีลูกจึงอยากจะทำบ้านเป็นของตนเอง โดยคิดว่าจะสร้างบ้าน อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับพ่อแม่ ในที่ดินผืนเดียวกับพ่อแม่ที่อาจแบ่งให้เป็นมรดก หรือที่นาเช่า แต่ยังไม่สามารถสร้างบ้านเป็นของตนเองได้เนื่องจากขาดเงิน พวกเขาทุกคนกล่าวว่ายังไม่สามารถ แบ่งเงินเก็บสะสมเพื่อสร้างบ้านได้ ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการซื้ออุปกรณ์สร้างบ้าน ราคาสูง มากเกินกว่าที่พวกเขาจะทำได้ ถ้าหากว่าจะเก็บออมเงินเพื่อสร้างบ้าน จะต้องใช้เวลาอีกนาน ดังนั้นการเป็นครอบครัวของเขาและลูก สามี่ จึงต้องอาศัยอยู่กับพ่อแม่ในครอบครัวใหญ่ไปก่อน

ความคาดหวังของแรงงานสาวโสด 4 คน พบว่าพวกเขาไม่ได้คาดหวังว่า อยากสร้างบ้านใหม่ เพราะพวกเขายังคงพอใจกับการอาศัยอยู่กับพ่อแม่ แต่สิ่งหนึ่งที่จะทำคือ การซ่อมแซมบ้านให้ดีขึ้น และแบ่งกันห้องให้เป็นสัดส่วนเฉพาะของพวกเขาเอง ส่วนแรงงานสาวโสด อีก 2 คนที่ไม่ได้คาดหวังและไม่สนใจต่อการสร้างบ้านใหม่ ความหวังของพวกเขาคือ การให้มี เงินใช้จ่ายภายในครอบครัวให้พอเพียงในทุก ๆ เดือนก็พอใจแล้ว เพราะการสร้างบ้านใหม่ แม้ เพียงจะสร้างบ้านหลังเล็ก ๆ ก็จำเป็นต้องใช้เงินมากเช่นกัน

4.1.5.4 การปรับตัวด้านการรักษาพยาบาล

แรงงาน 10 คน ทั้งคนโสดและคนซึ่งแต่งงานมีครอบครัวแล้ว พวกเขาเป็นคนรุ่นใหม่ ที่ยังคงให้ความสำคัญกับการรักษา การเจ็บไข้ได้ป่วย ตามแบบความเชื่อของคนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย เท่า ๆ กับความเชื่อในการรักษาการเจ็บไข้ได้ป่วยตามการรักษาของแพทย์แผนปัจจุบัน

ขั้นตอนการรักษาการเจ็บป่วยของชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ เริ่มที่เมื่อสมาชิกในครัวเรือนเริ่มเกิดอาการไม่สบาย ผู้ใหญ่คือ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย จะคอยสังเกตอาการไม่สบาย ถ้าพบว่าคนป่วยมีอาการรุนแรง (ในสายตาของพวกเขา) จึงจะทำพิธีเข้าทรง เพื่อถามร่างทรงว่าเกิดอะไรขึ้น กับคนป่วย จะถามว่าเป็นการเจ็บป่วยที่เกิดจากผีเข้าคือ มีสาเหตุมาจากผี หรือเป็นการเจ็บป่วยที่ต้องไปรักษากับหมอหลวง (แพทย์ที่โรงพยาบาลหรือที่คลินิก) ถ้าอาการเจ็บป่วยเกิดจากผีชาวบ้านจะเรียก "ผีตก" ผู้ใหญ่ในครอบครัวนั้นจะแนะนำให้คนป่วยหายจากอาการไม่สบาย และการเจ็บป่วย ถ้าอาการหายดีแล้ว จะนำของมาแก้บน ซึ่งของแก้บนได้แก่ ขนมหวาน ขนมจีน ผลไม้ ดอกไม้ และพวงมาลัย

การเข้าทรงเพื่อถามอาการเจ็บไข้ได้ป่วย นั้น จะต้องเข้าทรงที่บ้านหลังอื่น ไม่ใช่บ้านของคนป่วยคนนั้น ถึงแม้ว่าบ้านของคนป่วยจะมีเจ้าทรงด้วยเช่นกัน แต่ต้องไปเข้าทรงบ้านหลังอื่น เพราะการเข้าร่างทรงในบ้านของตนเองเป็นการไม่เหมาะสม ต้องให้คนร่างทรงในบ้านหลังอื่น เข้าทรงให้ และต้องเป็นร่างทรงที่มีอายุเก่าแก่กว่าร่างทรงในบ้านคนป่วยนั้น

"ถามร่างทรงว่าเป็นอะไร ถูกผีทำหรือเป็นอะไร เรานับถือไว้ไม่เสียหายอะไร เราไม่ได้เชื่อแบบงมงาย แต่คนแก่จะคอยเตือนให้เชื่อในสิ่งที่เรามองไม่เห็นไว้บ้าง ตามความเชื่อของคนแก่แก่จะเป็นสิ่งดี ถ้าไม่ใช่ผีตกก็จะไปโรงพยาบาล แต่ถ้าเข้าทรงแล้วรู้ว่าผีเข้าหรือผีตก ต้องทำพิธีแก้บน โดยการเข้าทรง..." นางกัลยาณี หมอกสีปาน แรงงานวัย 32 ปีกล่าว

ร้านขายของชำที่ตลาดของหมู่บ้าน มียาชุดจำหน่ายโดยขายชุดละ 2.50 บาท ขึ้นอยู่กับว่าเป็นยาคชนิดใด ถ้าสมาชิกในครัวเรือนไม่ได้มีอาการเจ็บป่วยจากผัดก ผู้ใหญ่ในบ้านจะไปซื้อยาชุดที่ร้านค้าในตลาดของหมู่บ้านมาให้คนป่วยรับประทาน ในกรณีนี้คนป่วยอาการยังไม่รุนแรง แต่ถ้าอาการไม่บรรเทาลง ผู้ใหญ่จะเหมารถบิคอปในหมู่บ้านนำคนป่วยเข้าไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลอำเภอบ้านโพธิ์ต่อไป

ในครัวเรือนของแรงงานที่เข้าไปทำงานในโรงงาน เมื่อสมาชิกในครัวเรือนหรือแม้แต่พวกแรงงานเองเมื่อมีอาการไม่สบาย ที่ต้องไปพบแพทย์ ได้เกิดค่านิยมใหม่ คือ การไปหาแพทย์ที่คลินิกในอำเภอบ้านโพธิ์ ทุกคนทราบดีว่าราคาของการรักษาที่คลินิกจะมีราคาสูงกว่าโรงพยาบาลของรัฐ แต่ยังคงให้ผู้ใหญ่พาลูกหลานหรือคนป่วยไปรักษาที่คลินิกนั้น เพราะการบริการที่สะดวกรวดเร็ว ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับ การไปโรงพยาบาลซึ่งล่าช้า และมีคนเจ็บป่วยมารอรับการบริการมาก แพทย์และพยาบาล เจ้าหน้าที่มีน้อย การเลือกไปรักษาที่คลินิกของครัวเรือน (ที่มีรายได้จากการมีสมาชิกไปทำงานในโรงงาน) จึงเป็นที่นิยมมากกว่า

แรงงานทุกคนมีบัตรประกันสังคมจากโรงงาน ที่ทุกคนสามารถเข้าไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลตามกำหนดในการประกันสังคม แต่ได้รับสิทธิเฉพาะแรงงานเท่านั้น แต่ส่วนมากแรงงาน ไม่ได้ใช้ผลประโยชน์จากบัตรประกันสังคมอย่างเต็มที่ เหตุผลดังกล่าวคือ ชื่อโรงพยาบาลที่กำหนดไว้ในบัตรประกันสังคม เช่น ที่โรงพยาบาลอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี โรงพยาบาลเอกชนใน อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เป็นต้น เมื่อแรงงานเกิดไม่สบายถ้าขณะทำงานอยู่ในโรงงานจะถูกส่งตัวไปโรงพยาบาลดังกล่าว ต้องมีอาการหนัก แต่ถ้าอาการไม่หนักมากจะอนุญาตให้กลับบ้านได้ และหาซื้อยาชุดรับประทานเอง บางโรงงานไม่ได้ส่งคนงานไปรักษาตามโรงพยาบาลดังกล่าว อาจเนื่องจากการสิ้นเปลือง เสียเวลา จึงมีแพทย์มาทำการตรวจรักษาที่โรงงาน แต่ก็เป็นเวลา ไม่ได้มาทุกวัน ในหนึ่งเดือนจะมาตรวจคนงานในโรงงาน 1-2 ครั้ง ดังนั้นถ้าแรงงานไม่สบายที่บ้านจะเลือกซื้อยาชุดรับประทานเอง หรือการรักษาแบบเข้าทรงด้วย เช่นการรดน้ำมันดีไลฟี แรงงานสาววัยไม่เกิน 25 ปีทุกคนไม่ได้เชื่อในการรักษาแบบเข้าทรง แต่จำเป็นต้องปฏิบัติตามความเชื่อของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ดังนั้น เมื่อมีอาการไม่สบายจะต้องมีร่างทรงมาทำพิธีให้ เพื่อสาเหตุของการเจ็บป่วย ว่าถูกผีทักหรือไม่ ทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติตามความเชื่อนี้

แรงงานคนที่ 5 ได้เล่าให้ฟังว่า เธอมีสุขภาพไม่แข็งแรงตั้งแต่เริ่มไปทำงานในโรงงาน ได้สูดดมกลิ่นอาหารองเท้าผ้าใบ และน้ำอาเจียน คงเพราะสูดดมกลิ่นอาหารมากและเป็นเวลานาน เจ้าของโรงงานให้ไปหาหมอที่ชลบุรี เธอไม่สะดวกกับการนั่งรถประจำทางในระยะทางไกล ๆ เนื่องจากเมารถจึงไม่ได้ไป วันต่อ ๆ มาต้องไปทำงาน เพราะโรงงานให้ลาเพียงหนึ่งวันเท่านั้น จึงไม่ได้ไปหาหมอ และก็ไม่ได้สนใจอาการไม่สบายของตนเอง เนื่องจากวุ่นอยู่กับงานตลอด ในวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันหยุด เธอต้องซักเสื้อผ้า ทำงานบ้านเพราะต้องช่วยแม่ที่แก่ชรามากแล้ว แม่ของเธอเป็นร่างทรงแต่เข้าทรงให้เธอไม่ได้ ต้องให้ญาติข้างบ้านเข้าทรงถามให้ว่า เธอต้องไปรักษาอย่างไร และเป็นโรคอะไร จึงจะหายจากอาการไม่สบาย เจ้าทรงบอกว่าเธอถูกผีที่โรงงานทัก ต้องแก้บน แม่จึงทำพิธีแก้บน ในวันต่อ ๆ มาเธอจึงมีอาการดีขึ้นไม่เคยอาเจียนอีกเลย แต่สุขภาพของเธอก็ยังไม่แข็งแรงเหมือนเดิม ความเชื่อเรื่องการรักษาโดยการให้เจ้าเข้าทรงทำพิธีรักษานั้น แม่เป็นร่างทรงที่มีคนนิยมมาก เราเป็นลูกแม่เมื่อมีอาการไม่สบายแม่ต้องตัดสินใจที่จะรักษาแบบเข้าทรงให้ก่อน ไม่หายจึงไปโรงพยาบาลหาแพทย์จิตยา ต้องจิตยาถ้าแพทย์ให้ยามารับประทานโดยไม่จิตยาจะไม่หายเลย..." ตั้งแต่เป็นสาวรุ่น ๆ เธอไม่สบายจากผีทักบ่อยมาก แม่จะให้ญาติข้างบ้านเข้าทรงให้ และรักษาแบบแก้บนแก้มนต์ ทำบ่อยและหาย แต่ในทุกวันนี้ ถ้าเธอไม่สบายจะไปซื้อยามารับประทานเอง ถ้าไม่หายแม่จะให้ญาติเข้าทรงให้ เพราะแม่มีความเชื่อเช่นนั้น เธอเป็นลูกต้องปฏิบัติตามความเชื่อของแม่ เพราะแม่รักษาคณภูผีทักมามากและหายมาหลายคนแล้ว..."

แรงงานคนที่ 3 เป็นคนหนึ่งที่ไม่ได้เชื่อเรื่องการเข้าทรง เธอได้เล่าว่าไม่สบายจะต้องใช้บัตรประกันสังคมให้คุ้มค่า แต่บางครั้งจะซื้อยาที่ตลาดในหมู่บ้านแม่ก็มักจะหาย ถ้ามีอาการมาก ๆ จะไปคลินิกที่อำเภอ ไม่ชอบไปโรงพยาบาลอำเภอ เพราะมีแพทย์น้อยมีเพียงคนเดียว คนไข้มาก พยาบาลพูดจาไม่ดี เบื่อไปนั่งรอนานด้วย จึงซื้อยากินเอง เรื่องผีทักเข้าทรง ไม่เชื่อ ถ้าเจ็บป่วยก็ไปรักษาแบบสมัยใหม่ เราตัดสินใจเอง พ่อแม่ไม่ได้เชื่อเรื่องนี้ด้วย

ในปัจจุบัน การรักษาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ด้วยวิธีการทางความเชื่อ การเข้าทรงได้รับความนิยมน้อยลง ถึงแม้ว่าเกือบทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้าน แม่หรือลูกสาวในบางครอบครัวที่เคยเป็นร่างทรงเจ้ามาก่อน เนื่องจากความเจริญเข้ามาถึงหมู่บ้าน มีถนน ไฟฟ้า เป็นความสะดวกสบาย บางครอบครัวมีรถปิคอัพ รถจักรยานยนต์ ทำให้การเดินทางเข้าไปรักษา

ที่โรงพยาบาล คลินิก เพื่อการรักษาแบบแพทย์แผนใหม่ จึงเป็นทางเลือกที่คนรุ่นใหม่ หรือพ่อแม่ บางคนเลือก แต่ถึงอย่างไรความเชื่อเรื่องการเข้าทรง การแก้บนผีก็ ยังคงมีอยู่ในความเชื่อ ของคนรุ่นเก่าที่มีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไปอยู่เสมอ

4.1.5.5 การนันทนาการ

ตลอดช่วงเวลาทำงาน 6 วัน ที่สาวแรงงานเหน็ดเหนื่อยกับการทำงาน โดยการออกจากบ้านตั้งแต่เช้ามืด กลับถึงบ้านค่ำมืดทุกวัน เมื่อมาถึงบ้านความต้องการที่จะพักผ่อน คือแรงงานทุกคน (ส่วนมาก) จะรีบเข้านอนตั้งแต่หัวค่ำ (เวลาล่วงถึง 21.00 น.) เพราะ ทุกคนต้องตื่นนอนตั้งแต่เช้ามืด (04.00 น.) เพื่อออกไปทำงาน การหาความสุขความบันเทิง นันทนาการ ให้แก่ชีวิตภายหลังการทำงานที่เหน็ดเหนื่อยตลอด 6 วันแล้วจึงไม่มี เมื่อถึงวันหยุดคือ วันอาทิตย์วันเดียวเท่านั้น ทุกคนจึงไม่อยากไปไหน อยากนอนพักผ่อนอยู่ที่บ้าน มีเพียงสาวโรงงาน แกรุ่นบางคน que เข้าไปในเมือง เพื่อเดินดูสินค้าในห้างสรรพสินค้า ซื้อเสื้อผ้า สิ่งของเครื่อง ใช้อื่น ๆ และกลับเข้าบ้านในตอนบ่ายเพื่อนอนพักผ่อน เตรียมตัวออกไปทำงานในวันจันทร์อีกต่อไป

การนันทนาการสำหรับสาวแรงงาน ส่วนมากคือ การดูโทรทัศน์ ส่วนการ ไปเที่ยวงานวัดดูหนังกลางแปลงที่มาฉายในวัดนั้นนาน ๆ จึงจะได้ไปสักครั้ง

แรงงานคนที่ 7 ได้กล่าวว่า "...นาน ๆ ครั้งจะได้ไปดูหนังเที่ยว งานวัด เพราะถ้าวันหยุด จะซักเสื้อผ้า และอยากพักผ่อน แต่มีบ้างบางอาทิตย์ที่หลาน ๆ ชวนไป เดินห้างสรรพสินค้าในเมือง แต่ก็นาน ๆ ครั้งจึงจะได้..."

"...เหนื่อยจากทำงานจะดูโทรทัศน์ นอนพักผ่อนอยู่ที่บ้านดีกว่า..."

แรงงานสาววัย 18 ปี กล่าว

"...นาน ๆ ครั้งจึงจะไปเที่ยว เช่น ไปงานเปิดทองที่วัดโสธรในเมือง ไม่อยากไปไหนบ่อย ๆ (เที่ยว) เพราะอยากพักผ่อน จะอยู่ดูทีวีที่บ้านมากที่สุดในวันอาทิตย์ เพราะเป็นวันเดียวที่ได้พักผ่อนเต็มที่..." แรงงานคนที่ 5 กล่าว

"...ไม่มีเวลาไปไหน เพราะวันอาทิตย์เป็นวันหยุดวันเดียวที่ได้อยู่ที่บ้าน ดูแลลูก อยากรู้โทรทัศน์ที่บ้านกับลูกมากกว่าออกไปเที่ยวนอกบ้าน..." แรงงานคนที่ 1 กล่าว

"...วันหยุดคือวันอาทิตย์ ชอบไปซื้อของที่หน้าท่าว่าการอำเภอ ซึ่งมีตลาดนัด แต่ถ้าบางอาทิตย์ที่เหนื่อยมากจะนอนดูโทรทัศน์อยู่ที่บ้านไม่ไปไหน..." แรงงานคนที่ 10 กล่าว

"...ตั้งแต่มีเงินเดือนมีงานทำ รู้ตัวดีว่าใจแตก ชอบเที่ยวเซคกับเพื่อน ๆ ที่ทำงานในโรงงานเดียวกัน คิดว่าไม่เสียหายเพราะเราไม่ได้ขอเงินพ่อแม่ เราหาเงินด้วยตัวเราเอง..." แรงงานคนที่ 3 กล่าว

4.1.5.6 สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ภายในครอบครัว

ความเจริญเข้ามาถึงหมู่บ้านมากขึ้น เมื่อมีถนน มีไฟฟ้าเข้าถึงหมู่บ้าน เมื่อประมาณ 25 ปี มาแล้ว ในตลาดของหมู่บ้าน มีร้านค้าเล็ก ๆ เพียงหนึ่งร้านและเป็นร้านแรก ที่มีเครื่องรับโทรทัศน์ขาวดำ 14 นิ้ว โดยการใส่แบตเตอรี่ เด็ก ๆ ผู้ใหญ่จะชอบไปรวมกันที่ร้านนี้ เพื่อเฝ้ารอชมรายการโทรทัศน์ที่ตนชื่นชอบ ร้านค้านี้จึงได้ผลประโยชน์คือ การขายของได้ดี เพราะมีคนมาอุดหนุนมากเป็นพิเศษ ต่อมาเมื่อถนนถูกตัด เข้าถึงหมู่บ้าน และไฟฟ้าได้ถูกวางเสาไฟ และชาวบ้านบางครอบครัวได้เริ่มมีไฟฟ้าใช้ บางครอบครัวได้ซื้อโทรทัศน์เพื่อเป็นสิ่งบันเทิงให้แก่สมาชิกในครอบครัว

ในปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา ครอบครัวอีกหลายหลังที่มีโทรทัศน์เหมือนเช่นที่ครอบครัวอื่น ๆ มี เนื่องจากการมีรายได้เข้าครอบครัวเพิ่มขึ้นจากการมีลูก ๆ ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ทั้งงานในโรงงานและงานบริการอื่น ๆ บางครอบครัวมีพ่อบ้านออกไปเป็นแรงงานรับจ้างหารายได้เพิ่มอีกหนึ่งคนด้วย ดังนั้นเกือบทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้าน จึงได้มีโทรทัศน์ขาวดำ 14 นิ้ว ซึ่งเป็นขนาดและแบบที่ทุกครัวเรือนหาซื้อได้ เป็นความบันเทิงสิ่งเดียวที่ดีที่สุดสำหรับทุก ๆ คนในครอบครัว

แรงงานหลักที่เป็นผู้นำสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เข้าครอบครัวคือ ลูกสาวที่เข้าไปทำงานในโรงงาน (ของ 10 ครอบครัวที่ทำการศึกษ) สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น เตาก๊าซ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า พัดลม ทีวี วิทยุ เทป หม้อ จาน ตู้เย็น ตู้เสื้อผ้าใหม่ รถจักรยานยนต์ รถบิคอ๊ป เนื่องด้วยการมีเงินเดือนเป็นรายได้หลัก แต่การซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกบางอย่างของบางครอบครัว จะซื้อแบบเงินผ่อนเพราะเงินเดือนน้อย ในบางครอบครัวมีพ่อหรือน้องชาย พี่สาวได้ออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้านด้วย ทำให้มีเงินที่จะช่วยกันซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เข้าครอบครัวได้มากขึ้น

ทุก ๆ คนในแต่ละครอบครัวมีความพอใจกับการได้มีสิ่งของเข้าครอบครัว เพราะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้นมาก

"...ผมได้ช่วยเหลือลูกในทางอ้อม เรื่องการผ่อนของซึ่งลูกสาวได้ผ่อนของเข้าบ้านหลายอย่าง คือ ผมนำเงินที่เป็นรายได้ของผมมาใช้จ่ายในบ้าน แทนที่ลูกสาวจะแบ่งเงินให้พ่อแม่หมด ก็ได้นำเงินนั้นไปซื้อของเข้าบ้าน เป็นความสะดวกขึ้นมาก เพราะเช่นการมีเตาก๊าซ หม้อ หุงข้าวไฟฟ้า ทำให้แม่บ้านหุงข้าวทำอาหารได้รวดเร็วขึ้น และไม่ต้องไปหาแลกเปลี่ยนมาใช้หุงข้าวทำอาหารอีก แต่ที่บ้านผมยังคงมีเตาแก๊ส (เตาดินเผาที่ใช้แลกเปลี่ยนซื้อเพลิง) เพราะว่า แม่ของผมเป็นคนเก่าแก่ ท่านไม่ยอมทิ้งเตาแก๊ส และถ้าท่านอยู่บ้านคนเดียว จะหุงข้าวหม้อไฟฟ้าไม่ได้และไม่กล้าทำ ในขณะที่เดียวกันปฏิสธ ไม่ใช่เพราะว่าหม้อไฟฟ้าหุงข้าวไม่หอมอร่อย แต่ภรรยาผมเขาชอบของพวกนี้ เพราะช่วยผ่อนแรงได้มาก ของพวกนี้บางอย่างลูกสาวผ่อนก็ไม่กี่เดือนก็หมดงวดผ่อน..." พ่อของแรงงานคนที่ 1 ได้กล่าวไว้

แรงงานทุกคนอยากให้ชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัวของตนเองดีขึ้น สะดวกสบายขึ้น การหาซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เข้ามาในครอบครัวนี้หลายคน..."

อยากให้แม่สบายก็จำเป็นต้องซื้อของผ่อน พวกหม้อหุงข้าวไฟฟ้า กระจกไฟฟ้า การต้มน้ำไฟฟ้า พัดลม เราเองก็ชอบ เพราะมันสะดวกรวดเร็ว ไม่ต้องมานั่งใช้พัดเป่าเตาแก๊ส หุงข้าวด้วยเตาแก๊ส มันก็ดี แต่ไม่สะดวกเพราะไม่ค่อยจะมีแลกเปลี่ยน เมื่อเราทำงานมีเงินเดือน จึงซื้อ

เตาแก๊สใหม่ให้แม่ ๆ จึงเลิกใช้เตาแก๊ส แต่ยายยังคงใช้อยู่ เพราะยายไม่กล้าใช้หม้อไฟฟ้า หรือเตาแก๊ส ยายกลัว..." แรงงานคนที่ 10 กล่าว

"...ฉันว่ามันสะดวกสบายกว่าสมัยก่อนเยอะเลย เพราะหุงข้าวใช้เวลาไม่นานและไม่ยุ่งยาก แต่ต้องมาจ่ายค่าไฟฟ้า ซึ่งก็ไม่แพงมากนัก ลูก ๆ ทำงานหลายคนก็ช่วย ๆ กันจ่ายค่าไฟฟ้า แม่ของฉันซึ่งมีอายุมากแล้ว จะบ่นว่าข้าวไม่หอม ไม่อร่อยเหมือนกับหุงหม้อเตาแก๊ส ต่อมายายก็ต้องขอมกินข้าวหุงหม้อไฟฟ้า เพราะเห็นว่าฉันเป็นคนหุงข้าว สะดวกกว่าการหุงด้วยเตาแก๊ส..." มารดาของนางสาวเนาวรัตน์ ลืมฮวบ ได้กล่าวไว้

เกษตรกรวัย 60 ปี บิดาของแรงงานคนที่ 7 เป็นคนที่ปฏิเสธการมีตู้เย็นเพื่อใช้ในบ้าน เนื่องจากเห็นว่าการมีตู้เย็นเพื่อแช่น้ำดื่ม ไม่คุ้มค่ากับการซื้อในราคาแพง และต้องจ่ายค่าไฟฟ้าเพิ่มอีก เพราะในบ้านมีเครื่องใช้ไฟฟ้าหลายอย่าง เช่น พัดลม โทรทัศน์ วิทยุ เทป หม้อปิ้งไฟ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ทำให้ต้องจ่ายค่าไฟฟ้าในแต่ละเดือนมากอยู่แล้ว "...ตั้งหน้าแบบแช่ในโถงดินดีกว่าตั้งหน้าจากตู้เย็นที่ไม่เคยอึมเลย..."

ในช่วงระยะเวลา 2 ปีเศษ ๆ มาแล้ว เครื่องอำนวยความสะดวกอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่นิยมของกลุ่มวัยแรงงานมาก คือ การมีรถจักรยานยนต์ มีแบบการซื้อสดและการผ่อน ส่วนมากจะเป็นเงินผ่อน เนื่องจากราคาของรถจักรยานยนต์ค่อนข้างจะมีราคาสูง คือประมาณ 3-4 หมื่นบาท การมีเงินสดเข้าถึงหมู่บ้าน ทำให้เกิดความต้องการที่ต้องมีรถจักรยานยนต์เพื่อความสะดวกรวดเร็ว ดังนั้นหนุ่มสาวที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน จะอ้อนวอนขออนุญาตพ่อแม่หรือพี่สาว ซึ่งมีเงินเดือนจากไปทำงานในโรงงานขอซื้อรถจักรยานยนต์ ซึ่งเป็นค่านิยมใหม่ของหนุ่มสาวในหมู่บ้านที่มีรถจักรยานยนต์ขี่กัน พ่อแม่บางคนต้องจำยอมตามใจลูก เนื่องจากรายได้ของการนำมาผ่อนส่งคือลูก แต่ภาระการหาเงินมาดาวน์รถเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ ซึ่งการวางดาวน์รถไม่ต่ำกว่าหมื่นบาท พ่อแม่ต้องไปกู้เงินจากนายทุนที่ตลาดมาดาวน์รถให้ลูก เพราะการตามใจลูกของพ่อแม่ ลูกต้องใช้รถไปทำงานในโรงงาน ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากบ้านไกลเกินไปนัก (บางคน) ลูกบางคนที่เคยให้เงินพ่อแม่ทุกเดือน แต่เมื่อซื้อรถเครื่องแล้ว ลูกต้องผ่อนงวดรถจึงไม่ได้ให้เงินพ่อแม่อีก พ่อแม่ต้องรับภาระจ่ายเงินที่กู้ยืมจากนายทุนต่อไปทุกเดือน

แรงงานคนที่ 3 สาวโรงงานที่มีภาระผ่อนค่างวดรถจักรยานยนต์ เธอได้
เล่าถึงภาระการส่งผ่อนรถเดือนละ 1,000 บาท และต้องมีเงินเติมน้ำมันอีกทุกวัน และไม่ได้ให้
เงิน พ่อแม่เลยตั้งแต่มีรถ เงินเดือนไม่พอใช้เนื่องจากรายจ่ายภาระดังกล่าว

แรงงานหญิงอีก 2 คน ที่ซื้อรถจักรยานยนต์แบบเงินผ่อน ภาระการส่ง
ผ่อนรถอยู่ที่เธอทั้งสอง รถที่ซื้อมาสำหรับน้องชายที่อ่อนวอนขอหรืออยากได้ และไว้ใช้ในเวลา
ต้องเดินทางออกมาตลาดหมู่บ้าน หรือไปอำเภอ และหมู่บ้านใกล้เคียง

การปรับตัวกับความต้องการที่จะสนองความต้องการ เพื่อให้ชีวิตมีความ
สะดวกสบายมากยิ่งขึ้นของแรงงาน ซึ่งหลายคนอยากมีรถจักรยานยนต์ ทำให้พวกเขาเคร่งเครียด
กับการทำงานมากขึ้น เพราะถ้าเธอขยันงานจะดี หัวหน้างานไม่ตำหนิ พวกเขาต้องเร่งตนเอง
กับการทำงาน และงานล่วงเวลา จึงมีเวลานักผ่อนน้อยลง ผู้ศึกษาพบว่า แรงงานทั้ง 10 คน
เป็นคนเคร่งเครียดหาเวลาที่จะให้มีความเพลิดเพลินกับชีวิต หลังจากการทำงานที่เหน็ดเหนื่อยมา
ตลอดทั้งวันนั้น ไม่มีเลย บางคนอยากดูรายการโทรทัศน์ ละครหลังข่าวภาค 20 นาฬิกา แต่
ความเหน็ดเหนื่อยทำให้ ไม่สามารถมานั่งทนรอดูละครที่พวกเขาชื่นชอบได้... " พี่ชอบละครอยาก
ดูมาก แต่เหนื่อยมาก กลับถึงบ้านกินข้าวเสร็จแล้ว จะง่วงและต้องหลับให้ได้... ไม่เหมือนช่วงที่
ไม่ได้ไปทำงานติดละครช่อง 7 มาก แต่ทุกวันนี้ไม่เคยได้ดูอะไรเลย..." แรงงานคนที่ 5

การมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่แรงงาน 10 คน แสวงหามาให้
ตนเองและคนในครัวเรือนเป็นสิ่งที่ดี เพื่อสนองความต้องการของตนเอง เป็นทั้งค่านิยมที่ทำตาม
แบบอย่างกัน เห็นใครมีอะไรใหม่ ๆ ดี ๆ จะต้องหามาให้ได้เช่นคนอื่น ๆ แม้ว่าพวกเขาต้อง
ทำงานหนัก ซึ่งการทำงานหนักจำเป็นต้องมาเวลาคลายเครียดให้หายเหน็ดเหนื่อยบ้าง แต่กลุ่ม
สาวโรงงานไม่มีเวลาจะได้คลายเครียดเลย ไม่ว่าจะเป็นการไปเที่ยวในเมือง ชื้อของใน
ห้างสรรพสินค้า ชื้อของที่ตลาดนัด ดูภาพยนตร์ ซึ่งเป็นความบันเทิงที่พวกเขาทุกคนกล่าวไว้ว่า
สิ่งเหล่านี้จะทำให้พวกเขาคลายเครียดได้บ้าง แต่พวกเขาไม่ได้ทำ และบางคนอยากไปเที่ยวใน
เมืองชื้อของตามห้างสรรพสินค้า แต่ความเหน็ดเหนื่อยทำให้พวกเขาบางคนอยากอยู่บ้าน เพราะ
วันอาทิตย์เป็นวันหยุดเพียงวันเดียว ถึงกระนั้นแรงงานเหล่านี้บางคนต้องทำงานบ้าน ซักผ้า
รีดผ้า ดูแลลูกหลาน เพราะฉะนั้นในวันหยุดเพียงวันเดียวไม่ได้ทำให้พวกเขาหายเหน็ดเหนื่อยกับ

การทำงานมาตลอด 6 วันได้เลย และวันรุ่งขึ้นของเช้ามีวันจันทร์ พวกเขาก็ต้องไปเผชิญกับการทำงานในโรงงานอีกต่อไป

4.2 การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ

ในการศึกษารั้งนี้ เมื่อแรงงานจากครัวเรือนภาคเกษตรได้เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม พวกเขา รวมทั้งสมาชิกในทุกครัวเรือน มีการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ มีส่วนสำคัญมากควบคู่กับการปรับตัวด้านสังคม การศึกษาการปรับตัวด้านเศรษฐกิจ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษา 3 ด้าน ดังนี้คือ ลักษณะงาน รายได้ และฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

4.2.1 ลักษณะงาน

แรงงานในหมู่บ้านที่เข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมนั้น ส่วนมากจะเข้าทำงานในโรงงานที่มีการตั้งกระจายอยู่ในตำบลต่าง ๆ ในเขตอำเภอบางปะกง และเป็นโรงงานที่ตั้งอยู่ริมถนนบางนา-ตราด กิโลเมตรที่ 52 ตำบลท่าข้าม อำเภอบางปะกง (6 โรงงาน) และอีกหนึ่งโรงงานตั้งอยู่ริมถนนฉะเชิงเทรา-พนัสนิคม-ชลบุรี ส่วนมากเป็นโรงงานที่มีการร่วมทุนระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ เช่น ประเทศเกาหลี สหรัฐอเมริกา และไต้หวัน เป็นต้น

ลักษณะทั่วไปของโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งแรงงาน 10 คนได้เข้าไปทำงานทั้งหมด 7 โรงงาน เมื่อแยกประเภทอุตสาหกรรมย่อยได้ดังนี้ อุตสาหกรรมผลิตรองเท้า ซิป และกระดุมและเย็บเสื้อผ้าส่งออกต่างประเทศจำนวน 1 โรงงาน, อุตสาหกรรมชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์จำนวน 2 โรงงาน คือ ชิ้นส่วนในเครื่องใช้ไฟฟ้าในสำนักงานและสำหรับครัวเรือน อุตสาหกรรมผลิตเครื่องประดับ เช่น กิ๊ป โบว์ติดผมสตรี ส่งต่างประเทศ จำนวน 1 โรงงาน อุตสาหกรรมผลิตถุงมือเบสบอลส่งต่างประเทศ จำนวน 1 โรงงาน และอุตสาหกรรมชิ้นส่วนของเครื่องจักรไฟฟ้า จำนวน 1 โรงงาน

เนื่องจากส่วนมากแรงงานจบการศึกษามัธยมศึกษา (ชั้น ป.4 และ ป.6) และมีแรงงานเพียงคนเดียวที่จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ม.3) เมื่อเข้าไปทำงานในโรงงานจึงเป็นแรงงานที่ไร้ฝีมือ ทำงานในแผนกที่ไม่ต้องใช้ความรู้สูง ๆ มาทำ ก็สามารถทำงานในแผนกที่แรงงานเหล่านี้ได้รับผิดชอบทำ วันแรกที่เข้าไปทำงานจะมีพนักงานที่เข้าทำงานมานานจะเข้ามาแนะนำวิธีการปฏิบัติงาน และงานในหน้าที่ซึ่งแรงงานแต่ละคนจะต้องทำอะไรบ้าง เพื่อฝึกให้เข้าใจงานและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่แรงงานต้องรับทราบ รวมไปถึงการให้ทราบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของโรงงานด้วย โดยจะใช้เวลาในการอบรมเพียง 1-2 วันเท่านั้น การอบรมจึงได้สิ้นสุดลงตั้งแต่นั้นงานที่แต่ละคนรับผิดชอบส่วนมากเป็นงานที่ต้องใช้ความชำนาญ ความคุ้นเคยและประสบการณ์มากกว่าการใช้ความรู้

ลักษณะของงาน ซึ่งแรงงาน 10 คนได้รับผิดชอบ มีความคล้ายคลึงกัน ในด้านการไม่ต้องมีความรู้เป็นพื้นฐานในระดับการศึกษาสูง โดยมีลักษณะงานต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- งานประกอบอุปกรณ์ ชิ้นเนื้อต จัตุแก้วในไมโครโฟน และเครื่องโทรศัพท์
- งานผลิตอุปกรณ์ในหลอดไฟฟ้า
- งานเย็บเย็บจักรอุตสาหกรรม เย็บรองเท้าผ้าใบ รองเท้าหุ้มข้อ
- งานเย็บเสื้อผ้า ติดโบว์ ติดก๊อป
- งานเย็บร้อยเชือกถูงมือเบสบอล

งานบางอย่างต้องเย็บด้วยจักรอุตสาหกรรม และบางอย่างต้องใช้มือ บางอย่างต้องทำงานร่วมกับเครื่องจักรอัตโนมัติ แต่ทุกงานของแรงงานที่ต้องรับผิดชอบเป็นงานที่ต้องใช้ความชำนาญความคุ้นเคยกับงานประจำที่ทำซ้ำ ๆ ทุก ๆ วัน ในช่วงทดลองงาน (6 เดือน) แรงงานบางคนจะทำงานได้ทุกงานที่ถูกเรียกให้ประจำงาน เพราะหัวหน้างานจะต้องฝึกงานให้แรงงานทำงานได้หลาย ๆ ตำแหน่ง เพื่อทดแทนงานกันได้ในเวลาที่ขาดแรงงาน แต่อย่างไรก็ตามงานแต่ละจุดที่ฝึกให้ทำนั้นก็ล้วนเป็นงานไร้ฝีมือทั้งหมด

แรงงานทุกคนต้องปรับสภาพกับการทำงานในโรงงานที่พวกเขาไม่เคยทำมาก่อน เช่น การฝึกหัดเย็บจักรอุตสาหกรรม เป็นต้น หรือแม้แต่งานที่ต้องฝึกการใช้มือให้คล่อง และความอดทนกับการใช้เส้นด้ายสอดใส่กับหนังที่นำมาทำถูงมือเบสบอล เพราะในขั้นต้นเมื่อแรงงาน

ยังไม่ชำนาญงาน เส้นด้ายจะบาดมือบ่อยครั้ง เพราะต้องแทง เข็มลงไปในหนังที่มีความหนาและเหนียว เป็นต้น

การปรับตัวกับลักษณะงานที่ต้องรับผิดชอบ

แรงงานทุกคนต้องเรียนรู้ การทำงานกับเครื่องจักร ซึ่งต้องทำด้วยความรวดเร็ว เพราะการส่งต่องานแต่ละชิ้นต้องอาศัยเครื่องจักรทำงานร่วมกับคน ดังนั้นความเร็วของการเร่งงานในแต่ละชั่วโมงของการทำงาน จึงเป็นเรื่องที่แรงงานทุกคนต้องปรับตัวเพื่อให้คุ้นเคยกับการทำงานของเครื่องจักร และงานบางคนที่ทำงานประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์นั้น มือของพวกเขาต้องเร็วและคล่องแคล่วในการรอเครื่องจักรส่งงาน ถ้าพวกเขาทำงานช้า อาจถูกเครื่องจักรตัด นิ้วมือได้ ในขณะที่บางคนต้องเย็บจักรอุตสาหกรรมเป็นเวลา 8-10 ชั่วโมง บางคนบอกว่าเธอเพื่อยและง่วงนอน นิ้วมือถูกเข็มจักรแทงมาหลายครั้งแล้ว และแรงงานบางคนที่ต้องแตมสีหัวจักร เย็บผ้า ต้องอดทนกับกลิ่นตะกั่ว หรือบางคนต้องอดทนกับกลิ่นกาวติดรองเท้า

นอกจากนี้แล้ว แรงงานต้องปรับตัวกับผู้ร่วมงานในแผนกเดียวกัน และหัวหน้าผู้ควบคุมงาน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญของแรงงานที่ต้องปรับตัวกับคน เนื่องจากการทำงานในโรงงานที่มีเครื่องจักรเป็นหลักสำคัญ ทำให้คนต้องเร่งฝีมืองานให้ทันกับเครื่องจักร หัวหน้าผู้ควบคุมงานเป็นผู้ที่ต้องควบคุมการทำงานให้งานได้ปริมาณมาก และเป็นผู้คอยควบคุมงานให้งานผลิตออกมาตามเป้าหมาย ถ้างานผลิตขาดหรือผลิตผลงานได้น้อย หัวหน้างานจะตำหนิค่าแรงงาน แรงงานหลายคนไม่ชอบการคุด่า การบ่นของผู้คุมหรือหัวหน้า พบว่าแรงงานสาวบางคน (กรณีแรงงานคนที่ 3) ต้องลาออกจากงานในโรงงานเดิมที่เคยทำ เพราะเบื่อการบ่นของหัวหน้าและเจ้าของโรงงาน และแรงงานอีกหลายคนอยากลาออกจากงานที่กำลังทำ เพราะการจู้จี้และบ่นของเจ้าของโรงงาน แต่พวกเขาไม่สามารถลาออกได้ เพราะการออกจากงานเดิมไปสมัครงานใหม่ มีปัจจัยด้านค่าจ้างที่จะได้รับ เริ่มต้นใหม่ ที่ทำให้ได้น้อยและเสียเวลาที่จะต้องมาเริ่มงานใหม่ ประกอบกับ อายุของแรงงานทำให้พวกเขาไม่กล้าที่จะลาออกไปทำงานในโรงงานใหม่ นอกจากนี้แรงงานต้องปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนในแผนก ที่ต้องประสานงานส่งงานต่อ ๆ กันด้วย เนื่องจากการเร่งผลิตผลงานในบางครั้งงานที่ผลิตออกมาอาจผิดพลาด จะมีการตำหนิค่าว่ากันเองในกลุ่มแรงงาน เพราะทุกคนต่างก็เบื่อบ่อยที่ถูกหัวหน้างาน เจ้าของโรงงานบ่นและตำหนิงานผิด การที่ทุกคนต้องเร่งผลิต

งาน และต้องทำด้วยความรวดเร็วตามเครื่องจักรทำงาน จึงต้องทำงานให้ได้ปริมาณมาก และผิดไม่ได้ ดังนั้นแรงงานทุกคนต้องปรับตัวให้เข้ากันและทำงานให้สอดคล้องประสานกันอยู่ตลอดเวลา ของการทำงาน

การปรับตัวกับเวลาในการทำงาน

ส่วนมากโรงงานอุตสาหกรรม จะแบ่งเวลาการทำงานเป็นระบบกะ โดยแบ่งเป็น 2 กะ หรือ 3 กะ คือ

กะเช้า จะเริ่มทำงาน ตั้งแต่เวลา 8.00 น. ถึง 16.50 หรือ 17.00 น.

กะบ่าย จะเริ่มทำงาน ตั้งแต่เวลา 16.55 น. ถึง 24.00 น.

กะดึก จะเริ่มทำงาน ตั้งแต่เวลา 23.55 น. ถึง 08.00 น.

บางโรงงานอาจมีเวลาการเริ่มทำงานที่ไม่ตรงกันตามเวลาดังกล่าว แต่ส่วนมากจะเป็นเวลาใกล้เคียงกัน แรงงานจะทำงานเป็นเวลา 7-8 ชั่วโมง ในทุกวันทำงาน ถ้าบางวันที่แรงงานต้องทำงานล่วงเวลา O.T. (Over Time) แรงงานจะต้องทำงานเพิ่มอีก 2-3 ชั่วโมง การทำงานที่เป็นงานซ้ำ ๆ ในลักษณะเดิมเป็นเวลา 7-8 ชั่วโมง ทำให้แรงงานเกิดอาการเมื่อยและเหน็ดเหนื่อย ซึ่งแตกต่างไปจากการทำนา ที่ถ้าหากว่าใครเหนื่อยจะหยุดพักได้ เริ่มเวลาทำงานช่วงไหนก็ได้ แต่งานในโรงงานต้องเร่งมือ ฝ่าเท้า (เย็บจักร) ให้เต็มที่ จะหยุดพักถ้าเหนื่อยตามใจอยากจะทำไม่ได้ เพราะการมีกฎเกณฑ์และระเบียบของงานในโรงงานที่ทำให้แรงงานรู้สึกอึดอัด เนื่องจากเคยมีชีวิตที่สบาย ๆ ไม่มีกฎเกณฑ์ระเบียบมาคอยบังคับให้ต้องปฏิบัติตาม การเข้าทำงานในโรงงานจึงเป็นการปรับตัวแบบใหม่ที่แรงงานต้องทำ พวกเขาต้องปรับสภาพร่างกายและจิตใจให้พร้อมกับการทำงาน ถึงแม้ว่าบางวันจะบอกว่าที่ปรับตัวไม่ได้คือ การเหน็ดเหนื่อย เพราะเวลาทำงานมานานถึง 3 ปีแล้ว ความเหน็ดเหนื่อยควรจะไม่มีหรือลดน้อยลง และพวกเขาควรจะเคยชินกับความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน แต่พวกเขาก็ยังไม่ห่างจากการเหน็ดเหนื่อยเลย

แรงงานคนที่ 8 ซึ่งมีหน้าที่ขันนอตและทดสอบไฟในไมโครโฟน ได้กล่าวว่า "... เข้าไปทำงานในโรงงานนี้ ต้องปรับตัวกับระบบโรงงาน ระเบียบมากมาย และรู้สึกอึดอัดกับระบบของโรงงาน เพราะมีคนบ่น (หัวหน้างาน) เร่งงานให้เราทำได้มาก ๆ เราคนทำงานเหนื่อย แต่จะเครียดมากกว่า เพราะมีคนคอยมาเร่งพร้อม ๆ กับการบ่น..."

แรงงานคนที่ 5 ซึ่งมีหน้าที่เย็บป้ายยี่ห้อถุงมือเบสบอล เธอได้กล่าวว่า "...ไม่เคยเย็บจักรอุตสาหกรรม ซึ่งมีน้ำหนักมากกว่าจักรเย็บผ้าธรรมดา เมื่อมาทำงานต้องฝึกเย็บจักรอุตสาหกรรม ประกอบกับงานที่หนักงานหนา จึงเหนื่อยมาก และปวดหลัง เนื่องจากต้องนั่งทำเดี๋ยวลดเวลา 7-8 ชั่วโมง ในแต่ละวัน..."

"...ทำงานที่ต้องสลับเปลี่ยนกะการทำงาน ในตอนแรกเหนื่อยและทำงานไปจะนั่งง่วงนอนในขณะทำงาน ในช่วงเปลี่ยนกะในครั้งแรก ๆ ปรับตัวยังไม่ได้ แต่ก็ทนฝนทำไปเพราะได้เงินดีกว่าอยู่ว่าง ๆ ไม่มีเงิน..." แรงงานคนที่ 3 ได้กล่าวไว้

4.2.2 การปรับตัวด้านรายได้

การเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมของสมาชิกในครัวเรือน 10 ครัวเรือน ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้มีรายได้เพิ่ม เข้าครอบครัว ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป แรงงานต้องปรับตัวกับสภาวะการมีรายได้ รวมถึงการปรับตัวของพ่อแม่ที่มีรายได้เพิ่ม เข้าครอบครัวด้วย

รายได้จากการไปทำงานของลูก ทำให้เพิ่มรายได้ให้ครอบครัว รวมไปถึงการทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น พ่อแม่ของครอบครัวได้รับเงินจากลูกทุกเดือน มีบางครอบครัว เช่น กรณีแรงงานคนที่ 3 เนื่องจากเธอมีภาระการผ่อนส่งรถจักรยานยนต์ ก่อนหน้าที่เธอจะซื้อผ่อนรถจักรยานยนต์ เธอสามารถแบ่งเงินเดือนให้แม่ทุกเดือน แต่เมื่อมีภาระดังกล่าวจึงไม่สามารถปฏิบัติเช่นเดิมได้

การมีรายได้เพิ่ม ไม่ได้ทำให้พ่อแม่เปลี่ยนแปลงตนเองไปมากเหมือนกันทุก ๆ คน มีบางคน กรณีบิดามารดาของแรงงานคนที่ 1 เปลี่ยนแปลงไปจากชีวิตความเป็นอยู่เดิม คือการเป็นคนที่ยึดมั่นจะวัดคุณงามความดีของคนอื่น ๆ เมื่อมีรายได้เป็นเงินเดือนจากลูกสาวจะนิยมการซื้อทองมาประดับร่างกายจนดูมากเกินไปในสายตาของเพื่อนบ้าน แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนักคือ ชีวิตการบริโภคที่ยังคงเป็นเหมือนอดีต จะเปลี่ยนแปลงไปคือ ตัวลูก ๆ นำความแปลกใหม่ของการบริโภคเข้ามาในบ้าน พร้อม ๆ กับเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

พบว่าในบางครอบครัว พ่อแม่จะปฏิเสธความทันสมัยบางอย่าง เช่น การมีตู้เย็น กรณีบิดาของแรงงานคนที่ 7 ซึ่งในปัจจุบันลูกสาวยังไม่มียุติเย็บแต่เช่นในครอบครัวอื่น ๆ มี

โดยสภาพทั่วไป ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น เพราะการมีเงิน สิ่งหนึ่งที่พบได้คือ การมีเงินเพิ่มให้พ่อแม่ในทุกครัวเรือน มีส่วนทำให้พ่อแม่บางครอบครัวกล้าที่จะตัดสินใจลงทุนทำอาชีพเสริมใหม่คือ การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ กุ้งก้ามกรามน้ำกร่อย และได้ทำให้ภาวะหนี้สินลดน้อยลงหรือหมดไปในบางครอบครัวด้วย เช่น กรณีแรงงานคนที่ 10

การปรับตัวด้านรายได้ของกลุ่มแรงงาน

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสำหรับแรงงาน คือ การมีรายได้จากการทำงานเป็นรายได้ ที่แน่นอนทุกเดือน และทำให้แรงงานเป็นหลักสำคัญของครอบครัว มีเงินสำหรับใช้ส่วนตัวและสามารถแบ่งให้พ่อแม่ได้อีกด้วย ชีวิตของพวกเขา กำลังเปลี่ยนไป ในขณะที่มีรายได้เพิ่ม บางคนสามารถเก็บออมเงินและในบางคนก็กำลังมีหนี้เพิ่ม เพราะการนิยมระบบเงินผ่อนและระบบบริโภคนิยมแพร่ขยายอย่างรวดเร็ว

"...เงินเดือนที่ได้รับในทุกวัน ทำให้อยากได้กางเกงยีนส์ เสื้อใหม่บ้าง แต่ไม่มีเวลาไปหาซื้อ จึงต้องซื้อแบบผ่อนกับเพื่อนในโรงงานที่เอากางเกง เสื้อ มาขายผ่อนในโรงงาน จ่ายเงินวิคละ 300 บาท ราคากางเกงจะแพงกว่าที่ขายในร้านในตลาด แต่ซื้อเพราะค่อย ๆ จ่ายผ่อนส่งดีกว่าจ่ายครั้งเดียว..." แรงงานคนที่ 2 กล่าว

"...มีลูกแล้วสองคน เมื่อลูกอยากได้จักรยานก็ซื้อแบบเงินผ่อนให้ลูก น้องอยากได้ตู้เย็นจักรยานยนต์ก็ต้องไปซื้อผ่อน โชคดีว่ามีเงินเดือนจะค่อย ๆ ผ่อนออกไป 2-3 ขึ้นต่อเดือน ลูกอยากกินขนมอะไรก็สามารถให้ลูกได้ ไม่เหมือนครั้งยังไม่มียุติเย็บ ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปมันดีขึ้น ถึงแม้ว่าเราจะไม่ได้เก็บเงินเลยก็ตามที่..." แรงงานคนที่ 6 กล่าว

จากแรงงานทั้ง 10 คน เมื่อมีรายได้ที่คิดว่าเป็นรายได้ที่ทำได้เอง ได้รับแน่นอน ทำให้ พวกเขาจะมีเงินที่จะใช้จ่ายได้เต็มที่ ทั้งการบริโภค และอุปโภค ทุกคนเริ่มเป็นคนที่มีรู้จัก

การจ่ายเงิน การเก็บออมเงิน เพราะทุกอย่างพวกเขาตัดสินใจเอง เนื่องจากพ่อแม่ปล่อยให้ลูกดำเนินการตัดสินใจเองในการหาซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก อาหาร รวมถึงสิ่งอื่น ๆ ที่ต้องใช้เงิน เพราะลูกเป็นคนหาเงิน เป็นหลักของครอบครัว ดังนั้นการปรับตัวของลูกด้านรายได้ในแต่ละครัวเรือน จึงแตกต่างกัน นั่นขึ้นอยู่กับความรู้จักใช้จ่ายเงิน การรู้จักเก็บออม แต่แรงงานทุกคนต้องปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ทุกคน

4.2.3 การปรับตัวด้านฐานะเศรษฐกิจของครอบครัว

ในการศึกษาฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีลูกเข้าไปทำงานในโรงงานนั้น ได้พิจารณาจากการมีรายได้ของครอบครัว โดยในแต่ละครอบครัวจะมีสมาชิกที่หารายได้เข้าครอบครัวจากเดิมที่มีรายได้หลัก การทำนาและแบ่งข้าวขาย และรายได้เสริมเล็ก ๆ น้อย ๆ จากการเพาะเห็ดฟางส่งขี้ปั่ว การหาสัตว์น้ำในลำคลองและแม่น้ำขาย เป็นต้น รายได้ที่เข้าครอบครัวของแรงงานแต่ละคนในทุกครัวเรือน ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป ดังที่ตารางแสดงรายได้ของแต่ละครอบครัว (ใน 10 ครัวเรือน) ก่อนและภายหลังการที่สมาชิกในครัวเรือนเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 แสดงรายได้ของ 10 ครั้วเรือน ก่อนที่สมาชิกในครั้วเรือนจะเข้าไปทำงานใน
โรงงานอุตสาหกรรม

แหล่งที่มาของรายได้	จำนวนเงินบาท/ปี (โดยประมาณ)	ผู้ประกอบอาชีพเพื่อหารายได้
1. การทำนา-ขายข้าว (จำนวน 10 ครั้วเรือน)	เฉลี่ยประมาณ 10,000-25,000 บาท	พ่อ แม่ ลูก ลูกชาย
2. การเพาะเห็ดฟาง (จำนวน 6 ครั้วเรือน)	เฉลี่ยประมาณ 6,000-10,000 บาท	แม่ ลูก ชาย
3. การหาปลา ปู กุ้ง เพื่อนำไปขาย (จำนวน 4 ครั้วเรือน)	เฉลี่ยประมาณ 4,000-8,000 บาท	แม่ พ่อ ลูกชาย ลูกชาย

หมายเหตุ - รายได้จากการขายข้าว ภายหลังจากการหัก จากการใช้หนี้คั้นนายนทณ เจ้าของที่นา
- ครั้วเรือนที่ขายข้าว จำนวน 10 ครั้วเรือน
- ครั้วเรือนที่เพาะเห็ด จำนวน 6 ครั้วเรือน
- ครั้วเรือนที่หาปลา ปู กุ้ง ชาย จำนวน 4 ครั้วเรือน
- ผู้ประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ที่ระบุ ลูก หมายถึง ลูกชาย ลูกสาว ที่มีอายุ 13 ปีขึ้นไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5 แสดงรายได้ของ 10 ครั้วเรือน ภายหลังจากที่มีสมาชิกในครั้วเรือน เข้าไปทำงานใน
โรงงานอุตสาหกรรม

แหล่งที่มาของรายได้	จำนวนเงินบาท/ปี (โดยประมาณ)	ผู้ประกอบอาชีพเพื่อหารายได้
1. การทำนา-ขายข้าว (จำนวน 9 ครั้วเรือน)	เฉลี่ยประมาณ 6,000-12,000 บาท	พ่อ แม่
2. การเพาะเห็ดฟาง (จำนวน 3 ครั้วเรือน)	เฉลี่ยประมาณ 5,000-8,000 บาท	แม่ ชาย
3. การหาปลา ปู กุ้ง เพื่อนำไปขาย (จำนวน 4 ครั้วเรือน)	เฉลี่ยประมาณ 3,000-4,000 บาท	พ่อ ลูกชาย แม่
4. การเข้าทำงานใน โรงงานอุตสาหกรรม (จำนวน 10 ครั้วเรือน)	เฉลี่ยประมาณ 30,000-60,000 บาท	ลูกสาว
5. ทำงานบริการ-งาน ก่อสร้าง (จำนวน 5 ครั้วเรือน)	เฉลี่ยประมาณ 20,000-30,000 บาท	ลูกชาย พ่อ ลูกสาว

หมายเหตุ - งานบริการ หมายถึง งานเข็ดล้างรถ ที่ศูนย์รถยนต์โตโยต้า อำเภอเมือง
จังหวัดฉะเชิงเทรา
- งานก่อสร้าง ได้รับค่าแรงวันละ 100-300 บาท
- งานโรงงานใน 7 โรงงานของแรงงาน 10 คน ได้รับค่าจ้างรายวันขั้นต่ำสุด
94 บาท และสูงสุด 120 บาท

จากตารางที่ 4 สภาพของรายได้ในแต่ละครัวเรือน ในช่วงก่อนที่จะมีสมาชิกเข้าไปทำงานในโรงงาน เป็นรายได้ที่มาจากรายได้หลักคือ การขายข้าว การทำนาในหมู่บ้านเป็นการทำนาปี โดยต้องอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ ผู้ใหญ่บ้านได้เล่าว่า ...การผลิตข้าวที่ได้รับในแต่ละปีอยู่ในเกณฑ์ที่ชาวบ้านพอใจ การลงทุนในการทำนาต้องใช้เงินมากอยู่ แต่ยังไม่สูงมาก เนื่องจากการจ้างแรงงานยังมีไม่มาก ในบางครอบครัวเท่านั้นที่จ้างแรงงานเพื่อดำนา และเกี่ยวข้าว เพราะสมาชิกที่เป็นแรงงานในแต่ละครัวเรือนยังคงสามารถช่วยพ่อแม่ทำนาได้เต็มที่ พ่อแม่ลูกที่เป็นแรงงานวัยทำงานทั้งหญิงชาย ยังคงอาศัยรวมอยู่ในครอบครัวใหญ่ของพ่อแม่ รวมถึงแต่งงานแล้วก็ยังคงอยู่รวมเป็นครอบครัวใหญ่ เนื่องจากพ่อแม่ยังไม่สามารถแบ่งที่นาให้เป็นมรดกแก่ลูกได้ เพราะส่วนมากการมีที่ดินครอบครองของแต่ละครัวเรือนมีจำนวนไม่มาก ถ้าแบ่งแล้วลูก ๆ จะได้รับที่นาในจำนวนน้อย ไม่เพียงพอแก่การทำมาหากิน ดังนั้นพ่อแม่จึงต้องให้ลูกมาร่วมทำนาด้วยกัน ทำได้ข้าวปริมาณเท่าไร ขายแล้วจะแบ่งเงินให้ลูกบ้าง

ในหมู่บ้านนี้ไม่มีพืชเศรษฐกิจเข้ามาให้ชาวบ้านได้มีรายได้เพิ่ม รายได้จากขายข้าว จึงเป็นรายได้หลักที่สำคัญ แต่เมื่อประมาณปลายปี พ.ศ. 2516 ชายหนุ่มคนหนึ่งได้เข้ามาเป็นลูกเขยของคนในหมู่บ้านนี้ ได้เป็นผู้เริ่มทำการเพาะเห็ดฟาง โดยเริ่มทำเป็นการเพาะเห็ดฟางขายจำนวนไม่มาก ซึ่งเขาได้นำไปขายที่ตลาดหน้าอำเภอ ต่อมาเขาได้คิดจะขายกิจการโดยไปซื้อเห็ดฟางที่หน้ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ มาแบ่งให้ชาวบ้าน แต่ละหลังที่จะลองเพาะเห็ดฟาง และเมื่อเพาะได้เขาจะให้ชาวบ้านนำเห็ดที่เพาะมาให้เขาเป็นการรับซื้อ แล้วเขาจะรวบรวมเห็ดฟางที่ได้ทั้งหมดบรรทุกใส่รถปิคอัพไปขายส่ง-ขายปลีกที่ตลาดในเมืองฉะเชิงเทราและขยายบริเวณที่ขายไปจนถึงตลาดคลองเตย กรุงเทพฯ นอกจากนั้นแล้วยังมีผู้คนจะรับซื้อ ปลา ปู กุ้ง หอยที่ชาวบ้านหามาและนำมาขายให้เขาด้วย ในครัวเรือนที่หาสัตว์น้ำในแม่น้ำมาขาย จำนวน 4 ครัวเรือน มีผู้ออกหาคือ พ่อ ลูกเขย และแม่ เมื่อหามาได้จะให้แม่บ้านนำมาขายที่ตลาดหมู่บ้านหรือตลาดอำเภอ พ่อผู้หาสัตว์น้ำมาขาย (บิดาของแรงงานคนที่ 4) ได้กล่าวว่า ขายปลาได้เงินทุกวัน วันละ 80-100 บาท ถ้าโชคดีได้ปลา กุ้ง มากจะขายได้เงินมากกว่า 100 บาท เงินที่ได้มาเป็นค่าอาหารค่ากับข้าวในแต่ละวัน ซึ่งเราพอใจแล้ว ถึงแม้ว่ามันจะเป็นเงินไม่มาก แต่ก็ เป็นรายได้ที่เราได้เป็นค่าอาหารทุกวัน แต่ถ้าบางวันหาสัตว์น้ำได้ไม่มาก จะแบ่งไว้ทำอาหารที่บ้าน และแบ่งทำปลาเค็มตากแห้ง ไม่ต้องซื้อกับข้าวในบางวัน

ช่วงระยะเวลาการออกจับสัตว์น้ำมาขาย ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม จนกระทั่งถึงเดือนธันวาคม ช่วงดำนานี้ในเดือนสิงหาคม จะออกแม่น้ำไม่บ่อยนัก เพราะมีภาระการดำนานี้ ในแต่ละเดือนชาวบ้านที่ออกหาปลาตลอดเวลาประมาณ 20-25 วันในหนึ่งเดือน

รายได้โดยเฉลี่ยของแต่ละครัวเรือนที่มีสมาชิกในบ้านออกหาสัตว์น้ำมาขาย จึงเฉลี่ยประมาณ $20, 25 \times 100 = 2,000-2,500$ บาทต่อเดือน ถึงแม้ว่าจะเป็นรายได้จำนวนไม่มากนัก แต่สามารถเป็นค่ากับข้าว และถ้าไม่ขายจะนำมาทำอาหารให้สมาชิกในครอบครัวได้

จากตารางที่ 5 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา คนวัยแรงงานออกไปทำงานนอกหมู่บ้านกันเป็นส่วนมาก ทั้งที่เป็นงานในโรงงานอุตสาหกรรม งานบริการ งานก่อสร้าง มีบางคนก็ออกไปทำงานโรงงานในเขตจังหวัดสมุทรปราการ ชลบุรี นครปฐม โดยการไปเข้าบ้านหรือเช่าหอพักอยู่เมื่อหยุดงานเทศกาล เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ จึงกลับมาเยี่ยมบ้าน แต่ส่วนมากแรงงานจะยังคงอยู่ที่บ้าน ไม่ได้ออกไปทำงานในเขตอื่น เพราะโรงงานที่ตั้งในเขตอำเภอ บางปะกงมีหลายโรงงาน และตั้งอยู่ใกล้บ้าน คนวัยแรงงานจึงเลือกทำงานในโรงงานใกล้บ้านมากกว่า พ่อของแรงงานวัย 17 ปี ได้กล่าวว่า "...ลูกสาวทำงานโรงงานที่ใกล้บ้าน ไม่ต้องไปเช่าหอพัก เข้าบ้าน โรงงานที่ลูกทำอยู่เขาจ่ายค่ารถให้ทุกวัน ลูกสาวแต่งงานและมีลูกแล้ว ถ้าไปอยู่ไกลบ้านจะห่างลูกห่างสามีเมื่อลูกสาวไปทำงานโรงงานใกล้บ้าน มีแม่คอยเลี้ยงลูกให้ และตัวเขาได้อยู่บ้านดูแลลูกบ้างในตอนเย็น..."

รายได้จากการมีลูกไปทำงานในโรงงาน เป็นรายได้ที่ทำให้สภาพชีวิตฐานะเศรษฐกิจดีขึ้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในครอบครัว แรงงานและพ่อแม่ในทุกครัวเรือนได้กล่าวเหมือนกันว่า การมีเงินเดือนจากลูกไปทำงานทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าจากเดิมมาก

นอกจากรายได้จากแรงงานที่เข้าไปทำงานในโรงงาน เป็นรายได้หลักแล้ว งานบริการเป็นรายได้อันดับรองลงมา ในบางครัวเรือนที่ไปทำงานบริการ เนื่องจากการได้รับเงินเดือนเป็นเงินเดือน โดยไม่มีรายได้พิเศษอื่น ๆ เช่นในโรงงาน ส่วนมากแรงงานที่ไปทำงานบริการจะเป็นกลุ่มผู้ชายที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป และสตรีบางคนที่มีครอบครัวแล้ว แรงงานหนุ่มวัย 18 ปี ที่เข้าไปทำงานโรงเหล้าในเมืองฉะเชิงเทรา ได้กล่าวว่า "...เมื่อผมจบชั้น ป.6 ผมอยากไปทำงานโรงงาน แต่ทางโรงงานมีเงื่อนไข ที่ต้องให้ผู้ชายที่จะเข้าทำงานต้องผ่านการเกณฑ์ทหารก่อนจึงจะสามารถมาสมัครเข้าทำงานได้ ผมจึงไม่ได้ทำงานโรงงาน และไปสมัครงานในโรงงานเหล้า..." ผู้ใหญ่บ้านได้กล่าวว่า "...โรงงานมีกฎเกณฑ์มาก จะไม่รับผู้ชายเข้าทำงาน ส่วนมากรับผู้หญิง ผู้ชายจึงไปทำงานก่อสร้าง รับจ้างในเมือง หรือบางคนย้ายออกไปอยู่ที่อื่นเพราะไปหางานทำ แต่มันน้อยมาก..."

รายได้ของแรงงานที่ไปทำงานบริการ เช่น โรงเหล้า ศูนย์รถโตโยต้า บางคนได้รับเป็นเงินรายวัน บางคนได้รับเป็นรายเดือน รายได้ของพวกเขาต่อเดือนไม่ต่ำกว่า 3,000 บาท พวกเขาพอใจรายได้ที่ได้รับ แต่เนื่องจากงานบริการต้องทำงานตลอด 24 ชั่วโมง ทำให้พวกเขาอยากเปลี่ยนงาน แต่มีปัจจัยหลายด้านที่ทำให้ไม่สามารถทำการเปลี่ยนงานได้ เช่น อายุ ระยะเวลาของการทำงาน และความคุ้นเคยกับงาน

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม รายได้ขั้นต่ำถึงสูงสุดของแรงงานกลุ่มนี้ คือ ระหว่าง 3,000-3,200 บาทต่อเดือน เป็นรายได้ที่มั่นคงสำหรับพวกเขา ถ้าเป็นคนโสดรายได้ในจำนวนนี้ทำให้พวกเขาดำรงชีวิตอยู่ได้ค่อนข้างสบาย เพราะส่วนหนึ่งพวกเขายังอาศัยรวมอยู่กับพ่อแม่ไม่เสียค่าใช้จ่ายด้านค่าเช่าบ้าน ค่าอาหาร มีเพียงจ่ายค่ารถไป-กลับ เท่านั้น แรงงานหนุ่มบางคนจึงมีเงินผ่อนงวรถจักรยานยนต์

"...รายได้ต่อเดือนของการทำงานที่ศูนย์ (ศูนย์โตโยต้า บริการซ่อมรถ-ขายรถ) ก็พออยู่ได้ เพราะมีลูก 2 คน ที่ต้องเลี้ยงดู จึงให้แม่เลี้ยงลูกให้ จะอยู่บ้านเลี้ยงลูกก็ไม่ มีเงิน จึงออกไปทำงาน ปีใหม่ ตรุษจีนจะได้เงินโบนัส ถึงแม้ว่าเงินไม่มาก แต่ก็ดีกว่าทำนา..."
แรงงานวัย 34 ปีกล่าว

"...ผมทำงานโรงแรมในเมืองท่าหน้าที่ยกเครื่องต้ม เมื่อผมจบ ปวช. แรก ๆ ผมไป สมัครงานโรงงาน แต่เมื่อเขาถามเรื่องเกณฑ์ทหาร ผมยังไม่ได้ผ่านการเกณฑ์ทหาร เขาบอกให้เขียนใบสมัครทิ้งไว้ จะเรียกมาสัมภาษณ์ในภายหลัง ผมเห็นว่านานแล้วเขาไม่เรียกจึงลองไปสมัครงานโรงแรมก็ได้ทำงาน มีชุดโก้ ๆ มีอาหาร 1 มื้อ ได้รับทิปจากแขกอีก รายได้ก็พออยู่ได้ แต่งานสบาย ๆ ไม่หนักและเหนื่อย..." แรงงานหนุ่มที่ทำงานบริการกล่าว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย